

PROFESIONALNO USMJERAVANJE U OBITELJI

Božulić, Ivana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:225185>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-15**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DIPLOMSKI RAD

**PROFESIONALNO USMJERAVANJE U
OBITELJI**

IVANA BOŽULIĆ

Split, 2022.

Odsjek za Pedagogiju
Studij Povijesti umjetnosti i Pedagogije
Pedagogija i razvoj ljudskih potencijala

PROFESIONALNO USMJERAVANJE U OBITELJI

Studentica:
Ivana Božulić

Mentorica:
doc. dr. sc. Anita Mandarić Vukušić

Split, rujan 2022.

Sadržaj

Sažetak	
Abstract	
1. Uvod	1
2. Teorijski okvir	3
2.1. Profesionalni razvoj	3
2.2. Profesionalna orijentacija i profesionalno usmjeravanje	5
2.2.1. Profesionalno informiranje	10
2.2.2. Profesionalno savjetovanje	11
2.2.3. Praćenje	12
2.3. Izbor zanimanja	13
2.3.1. Profesionalna odluka i profesionalna zrelost	17
2.4. Nositelji profesionalnog usmjeravanja	18
2.4.1. Obitelj	18
2.4.2. Škola	23
2.4.3. Hrvatski zavod za zapošljavanje, udruge i društva	27
3. Istraživanje profesionalnog usmjeravanja djece u obitelji	30
3.1. Problem i cilj istraživanja	30
3.2. Metoda prikupljanja podataka	30
3.3. Ispitanici	32
3.4. Postupak istraživanja	32
3.5. Analiza podataka	33
3.6. Rezultati	34
3.6.1. Prvo istraživačko pitanje: Koji su potencijali učenika u istraživanju?	34
3.6.2. Drugo istraživačko pitanje: Kako učenici izabiru zanimanje kojim će se baviti u životu i/ili za koje će se dalje školovati?	37
3.6.3. Treće istraživačko pitanje: Na koji način učenici donose odluke vezane za vlastiti profesionalni razvoj?	42
3.7. Ograničenja istraživanja	44
4. Zaključak	46
5. Literatura	48
Popis priloga	54

Sažetak

Profesionalno usmjeravanje odnosi se na pružanje pomoći pojedincu na putu njegova profesionalnog razvoja i pronalaska vlastitog mjesta u svijetu zanimanja i rada, uzimajući u obzir njegove vještine, znanja, sposobnosti i psihofizičke osobine. Ima tri glavne sastavnice o kojima ovaj diplomski rad donosi sistematizirane informacije: profesionalno informiranje, profesionalno savjetovanje i praćenje. Iznose se obilježja i uloga profesionalnog usmjeravanja, izbora zanimanja, kao i nositelja profesionalnog razvoja svakog pojedinca. Pri tome se osobito naglašava važnost obitelji kao čovjekove temeljne životne zajednice u njegovu profesionalnom usmjeravanju. Provođenjem kvalitativnog istraživanja putem deset polustrukturiranih intervjua s učenicima i njihovim majkama iz grada Splita i okolice, nastojalo se ustanoviti na koji način obitelj pridonosi profesionalnom razvoju svog djeteta i koje aktivnosti provodi kako bi mu pružila podršku i pomogla u izboru zanimanju. Rad sadrži interpretaciju rezultata dobivenih na temelju tri istraživačka pitanja koja se odnose na učeničku i roditeljsku procjenu potencijala učenika u istraživanju, aktivnosti koje učenici poduzimaju za daljnje školovanje ili izbor svog zanimanja te donošenje odluke učenika zahvaljujući postignutoj razini profesionalne zrelosti. Rezultati istraživanja pokazuju da ispitanici uspješno procjenjuju potencijale učenika u ovom istraživanju, uglavnom pokazuju pristranost u percepcijama određenih zanimanja i strukovnog obrazovanja naspram gimnazijskog. Isto tako, veliku važnost u izboru zanimanja ispitanici pridaju zadovoljavanju čovjekove potrebe za preživljavanjem, a potom zadovoljavanju potreba viših razina prema hijerarhiji potreba A. H. Maslowa. U kontekstu znanja o profesionalnom usmjeravanju uopće, svi ispitanici iskazuju poznavanje potonjeg pojma, ali ne i jasno određenje usluga koje ono podrazumijeva, što dovodi i do uočavanja potrebe bolje suradnje škole, HZZ i obitelji u profesionalnom usmjeravanju učenika, za koje ispitanici smatraju da se ne provodi pravovremeno ni dovoljno kvalitetno.

Ključne riječi: *profesionalno usmjeravanje, profesionalno informiranje, profesionalno savjetovanje, profesionalni razvoj, obitelj*

Abstract

Vocational guidance refers to assisting an individual on the way to his professional development and finding his place in the world of occupation and work, taking into account his skills, knowledge, abilities, and psychophysical characteristics. It has three main components, on which this master's thesis provides systematized information: professional information, professional counseling, and monitoring. The features and role of vocational guidance, the choice of occupation, as well as the carriers of professional development of each individual, are presented. In doing so, particular emphasis is placed on the importance of the family as a fundamental human community in an individual's career path. By conducting qualitative research through ten semi-structured interviews with students and their mothers from the city of Split and the surrounding area, we tried to establish how the family contributes to the professional development of their child and what activities they carry out to support them and help them choose a profession. The paper contains an interpretation of the results obtained based on three research questions related to student and parental assessment of student potential, activities that students undertake for further education or choosing their profession, and student decision-making thanks to the achieved level of professional maturity. Research results show that the respondents successfully assess the potential of the students in this research, show a bias in the perception of some professions and vocational education versus gymnasium education. In the same way, in choosing a profession respondents attach great importance to meeting the need for survival, and then the needs of higher levels according to A.H. Maslow's hierarchy of needs. In the context of their knowledge about professional guidance in general, all respondents express knowledge about the term itself, but not a clear definition of the services it implies, which leads to a perceived need for better cooperation between school, CES, and family in the vocational guidance of students, which the respondents believe is not implemented on time nor of sufficient quality.

Keywords: *vocational guidance, professional information, professional counseling, professional development, family*

1. Uvod

Jedno od temeljnih odgojnih područja je radni odgoj kojim se promiče razvoj kulture rada i usvaja tehnička kultura, a koje su sastavni dio čovjekovog razvoja u djelatno, stvaralačko, produktivno ljudsko biće (Hrvatska enciklopedija, *radni odgoj*, 2021). Rad u najširem smislu predstavlja prirodnu potrebu svakog zdravog čovjeka i ne podrazumijeva nužno nikakvu novčanu naknadu (Ljubljinskaja, 1949). Rad ne bi trebao u društvu biti isključivo izvor čovjekove egzistencije, već ujedno i izvor njegove sreće i zadovoljstva (Rečić, 2003). Tijekom odrastanja i s ciljem zadovoljavanja potreba, čovjek se kroz život uglavnom zapošljava, radi i obavlja raznovrsne poslove. O kojim će poslovima biti riječ ovisi o mnogo faktora, a neki od njih čine sposobnosti, znanja i vještine potrebne za uspješno bavljenje određenim zanimanjem, koje pojedinac stječe tijekom svoga života.

Gotovo se svaka osoba barem u jednom trenutku u životu našla pred odlukom o kojoj će joj, više ili manje, ovisiti njezina budućnost, kao i budućnost ljudi s kojima će ju dijeliti i kreirati. Riječ je o odluci izbora zanimanja. Ova odluka osobito intrigira učenike završnih godina osnovne škole. Učenici tada trebaju izabrati vrstu srednje škole koju će upisati, što vrlo često determinira njihov profesionalni put, a u konačnici i njihov kasniji položaj u društvu i materijalni status. Pri donošenju te odluke prirodno je da se učeniku počinju javljati razne nedoumice i pitanja koja se tiču uspješnog usklađivanja i zadovoljavanja osobnih potreba i interesa, kao i potreba društva, budućeg zapošljavanja u slučaju odabira određenog zanimanja, novčane naknade koju će imati za vršenje poslova nekog zanimanja i sl. S obzirom da nije jednostavno ni lako odgovoriti na niti jedno od navedenih, kao ni na brojna slična pitanja, važno je da učenik ima podršku svoga okruženja i u toj odluci ne bude sam. Isto tako, važno je da se pružanje te podrške ne odvija isključivo netom prije njegovog izbora škole, već da je riječ o neprekidnoj, dugotrajnoj i sustavnoj podršci. Pomoću adekvatne podrške koju prima, učenik naposljetku može spoznati i osvijestiti da je sposoban tu odluku donijeti sam. Naravno, misleći pri tom da zna prepoznati i uskladiti svoje potrebe, interese i želje sa svojim mogućnostima te psihičkim i fizičkim karakteristikama. To će značiti da je dosegnuo profesionalnu zrelost. Ona predstavlja krajnji rezultat profesionalnog razvoja pojedinca, odgojnog procesa koji se realizira učenikovim profesionalnim informiranjem, profesionalnim savjetovanjem i profesionalnim usmjeravanjem kojim se bavi ovaj diplomski rad (Strugar i Čorak, 2016).

S obzirom da je u ostvarivanju uspješnog profesionalnog usmjeravanja učenika nedvojbeno važan faktor njegova obiteljska sredina, ovaj rad proizašao je iz želje za razumijevanjem njezine uloge u profesionalnom usmjeravanju pojedinca i pogleda koji ima na

potonje. Obitelj je gotovo najvažnije i nedvojbeno najprirodnije osnovno okruženje potrebno za optimalan sveobuhvatan razvoj djeteta (Pašalić Krešo, 2012). Također, prema raznim istraživanjima, obitelj doživotno determinira uspjeh djeteta u izvanobiteljskoj i široj društvenoj zajednici. U suvremenom svijetu, vrlo je vjerojatno da je i svakoj obitelji potrebna pomoć u pružanju adekvatne podrške djetetu u njegovom profesionalnom razvoju. Prema tome, ovaj diplomski rad usmjeren je na odgovaranje pitanja kako pomoći učeniku u spoznavanju sebe i karakteristika svijeta rada u obiteljskom kontekstu.

Rad je podijeljen na dva veća dijela: teorijski okvir i metodologiju istraživanja. U teorijskom okviru prvo se pokušava objasniti ključne pojmove, odnose i veze među njima te ukazati na promjene koje su se dogodile u terminologiji, jer se u literaturi i praksi prihvaća i istovremeno koristi nekoliko izraza između kojih nije lako pronaći razlike koje bi ih jasno razgraničile (Strugar i Čorak, 2016). Osim toga, u teorijskom dijelu rada utvrđuje se koji su nositelji profesionalnog razvoja učenika, pri čemu se naglasak stavlja na obitelj (roditelje) kao jednog od najvažnijih. Metodologija istraživanja odnosi se na istraživački dio rada koji podrazumijeva analizu intervjua provedenih s učenicama i učenikom 7. i/ili 8. razreda osnovnih škola u Splitu i okolici i jednim od njihovih roditelja. Analiza obuhvaća usporedbu osobnih stavova, mišljenja i iskustava ispitanika o važnosti i provođenju profesionalnog usmjeravanja učenika i odabiru vrste srednje škole na kraju osnovnoškolskog obrazovanja odnosno izboru zanimanja.

2. Teorijski okvir

2.1. Profesionalni razvoj

Sintagmu profesionalni razvoj moguće je shvaćati kao „usavršavanje živog organizma, a koje je uvjetovano stjecanjem novih mogućnosti i funkcija u kognitivnom, psihofizičkom i afektivnom području osobe“ (Strugar i Čorak, 2016, str. 31). Značajne promjene u tehnologiji, tehnici i znanosti utjecale su na odbacivanje stajališta o bavljenju jednim zanimanjem cijeli život te se do danas kreirao svijet u kojem prevladava mišljenje da svatko treba planirati više raznovrsnih poslovnih karijera tijekom svog života (Dryden i Vos 2001, prema Strugar i Čorak, 2016.) Na taj način odabir zanimanja počinje se doživljavati kao proces koji se odvija kroz čitav život stoga se naziva *profesionalnim razvojem* (Strugar i Čorak, 2016).

Marušić (1986, prema Strugar i Čorak, 2016) shvaća profesionalni razvoj kao niz promjena koje čovjek proživljava u radu, školi i društvenom djelovanju. Osigurava donošenje odluka, pri tom uvažavajući sve karakteristike pojedinca, realne zahtjeve rada i potrebe društva. Odvija se tijekom nekoliko međusobno povezanih faza:

1. faza pripreme za profesionalnu aktivnost u kojoj se osoba obrazuje i polako upoznaje karakteristike svijeta rada
2. faza zapošljavanja u kojoj osoba stupa na tržište rada i ulazi u rad
3. faza uključivanja u radni proces i život radnog okruženja u kojoj se osoba pokušava što bolje adaptirati na rad i uvjete rada.

Profesionalni razvoj pojedinca zapravo je produkt odgojnog procesa koji započinje u obitelji, a očekivani rezultat tog procesa predstavlja profesionalna zrelost osobe za samostalno donošenje odluka (Strugar i Čorak, 2016). Profesionalni razvoj je jedan od temeljnih ciljeva ukupnog odgoja i obrazovanja, unutar kojeg se događaju razni ključni trenutci donošenja vrlo važnih odluka. Neke od tih trenutaka predstavljaju kraj osnovne škole i tranzicija u odabranu srednju školu te kraj srednje škole odnosno trenutak kada učenik bira nastavak školovanja ili izlazak na tržište rada (Perin i Drobac, 2010).

Profesionalni razvoj pojedinca započinje još u ranom djetinjstvu kada se djetetu prvi put postavi pitanje „Što želiš biti kada odrasteš?“, nastavlja se kako se osoba i svijet oko nje mijenjaju i razvijaju te traje cijeli život. Na njega utječu mnogobrojni čimbenici poput obitelji, škole, specifičnosti regije stanovanja, kulturnog ozračja, savjetovanja i informiranja (Strugar i Čorak, 2016).

Marušić (1986, str. 133) nudi svoj teoretski pregled cjelokupnog profesionalnog razvoja dijeleći ga na 5 faza i 12 podfaza:

1. *faza pripreme* traje od čovjekova rođenja do njegove 14. godine života
 - od 4. do 10. godine dijete živi u maštanju, vladaju potrebe nižeg ranga, javlja se „igra uloga“, a tek prelaskom u osnovnu školu postaje izražajno profesionalno usmjeravanje od strane roditelja i razrednih nastavnika, iako je ono uglavnom neorganizirano
 - u dobi od 11. do 12. godine javlja se dječji interes za pojedina zanimanja kroz njegovo sviđanje, želje i aktivnosti koje obavlja. Tada se pojavljuje organizirano profesionalno usmjeravanje
 - od 13. do 14. godine dijete počinje zrelije razmišljati o srednjoj školi koju će upisati, slijedi nezaobilazan zahtjev za odabirom te je djetetu potrebna stručna pomoć pri njegovom profesionalnom razvoju
2. *faza prijelaza iz obrazovanja u rad* traje od 15. do 24. godine života
 - od 15. do 16. godine učenik istražuje što mu pruža odabrana srednja škola i ispituje ispravnost svog odabira. Pri tom u obzir uzima svoje sposobnosti, interese i vrijednosti te prati mogućnosti kasnijeg zapošljavanja
 - od 17. do 18. godine učenik mora donijeti odluku o svom daljnjem školovanju ili ulasku na tržište rada
 - od 19. do 21. godine student se uglavnom odlučuje za nastavak upisanog studija ili pak odustajanje. S druge strane, radnik se snalazi tj. pokušava adaptirati u svom novom (radnom) okruženju. U ovom razdoblju se najčešće gubi uporište o profesionalnom usmjeravanju
 - u dobi od 22. do 24. godine života svaki se pojedinac uvodi u rad. Nakon završetka studija uglavnom slijedi obavljanje pripravničkog staža, moguće su dokvalifikacije, prekvalifikacije ili drugi oblici obrazovanja uz posao
3. *faza životnog modela* odvija se od čovjekove 25. do 45. godine života
 - od 25. do 30. godine pojedinac pokušava pronaći vlastito mjesto u svijetu rada, a pri tom nerijetko mijenja poslove
 - u dobi od 31. do 42. godine čovjek se nalazi u najkreativnijom razdoblju života, koje je ujedno često i najstabilnije po pogledu svijeta rada, teži se napredovanju u platnom i upravljačkom rangu
4. *faza održavanja* traje od 43. do 56. godine čovjekova života

- pojedinac više nije sklon većim promjenama, osjeća da treba održati kontinuitet s promjenama i zbivanjima koje se događaju u svijetu tako da širi svoje znanje u poslovnoj domeni
5. *faza popuštanja* počinje se odvijati od 57. godine života
- od 57. do 62. godine dolazi do slabljenja psihofizičke snage čovjeka, teži se pronalasku ili obavljaju lakših poslova, usporava se radni ritam
 - od 63. počinje razdoblje odlaska u mirovinu, što za pojedince znači potpuni prekid zaposlenja

S obzirom na razliku od gotovo 40 godina od trenutka pisanja predstavljenog modela, jasno je da danas postoji nekoliko odstupanja u profesionalnom razvoju svakog pojedinca. Važno je spomenuti dob osobe u trenutku upisivanja studija. Istina je da većina studenata u Republici Hrvatskoj u trenutku upisa studija ima 18. ili 19. godina, no postoje i studenti koji fakultet prvi puta upisuju u dobi od 21 godine ili kasnije (Šćukanec, Sinković, Bilić, Doolan i Cvitan, 2015). Diljem Europe sve je veći broj studenata koji fakultet upisuju s 25 ili više godina. Razlozi tomu su raznovrsni: neki ljudi ne mogu u potpunosti ovisiti o financijskoj podršci roditelja, pojedinci su u trenutku upisa fakulteta zaposleni na puno radno vrijeme ili manje, kod nekih problem stvara uvjet položene državne mature koji ne mogu odmah zadovoljiti zato što ju po završetku svog srednjoškolskog obrazovanja nisu polagali itd. (Nacionalna skupina za unapređenje socijalne dimenzije, 2016). Sukladno navedenom pomiču se i ostale dobne granice navedene od druge do posljednje faze teorijskog modela profesionalnog razvoja kojeg je predložio Marušić (1986). Dakako, valja također napomenuti da se, unatoč sigurnom postojanju faze popuštanja u smislu psihofizičkog slabljenja pojedinca, odlazak u mirovinu razlikuje u odnosu na danas. Prema Hrvatskom zavodu za mirovinsko osiguranje „pravo na starosnu mirovinu stječe osiguranik kada navršši 65. godina života i 15. godina mirovinskog staža“ (Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje, 2022).

2.2. Profesionalna orijentacija i profesionalno usmjeravanje

Profesionalna orijentacija vrlo je složena ljudska djelatnost prema svom smislu, sadržaju i opsegu. Prema značenju riječi od kojih je naziv sastavljen može se definirati kao snalaženje u svijetu zanimanja, usmjeravanje djelatnosti prema određenoj struci i zanimanjima, umijeće da se nađe pravi put u strukama i zanimanjima. Stoga bi profesionalno orijentiranje značilo pružanje pomoći nekome da nađe svoj put u pogledu zvanja i da se uspješno snađe u svijetu zanimanja (Jakelić, 1985). Jakelić (1985) navodi da termin profesionalna orijentacija potječe iz

Francuske (*l'orientation professionnelle*), dok se ranije u Republici Hrvatskoj koristio izraz „savjetovanje pri izboru zanimanja“ koji znači jednako. Strugar i Čorak (2016) pak tvrde da se naziv profesionalna orijentacija počeo upotrebljavati u Sjedinjenim Američkim Državama u 20. stoljeću u trenutku kada je Frank Parsons dijelio savjete imigrantima o izboru posla kojim će se baviti. Profesionalna orijentacija tada se doživljavala kao jednokratni postupak pružanja pomoći drugima u odabiru posla ili zanimanja kojim će se baviti cijeli život. Marušić (1986 prema Petani, Iveljić i Sikirić, 2020) ističe da se profesionalna orijentacija u Kanadi 60-ih godina 20. stoljeća shvaćala kao izbor škole ili izbor zanimanja. Do prvih značajnih promjena u svijetu dolazi dvadesetak godina kasnije, proširivanjem sadržaja tog pojma. Profesionalnu orijentaciju počinje se razumijevati kao razvojni proces sposobnosti pojedinca da se prilagodi stalnim i dinamičnim izmjenama u tadašnjem društvu. Primjerice, u to vrijeme profesionalnu orijentaciju u Francuskoj provodile su škole, zavodi za zapošljavanje, centri za savjetovanje učenika i roditelja. U vremenu između dva rata u Švedskoj dolazi do povezivanja nadležnosti škola i agencija za zapošljavanje u vidu profesionalne orijentacije. U Njemačkoj su za profesionalnu orijentaciju bila odgovorna dva sustava: profesionalni sustav kojeg su činile organizacije za zapošljavanje i školski sustav koji je podrazumijevao ministarstvo obrazovanja. U Latinskoj Americi razlikuje se profesionalna od školske orijentacije koja je služila pružanju pomoći učenicima za daljnji izbor škole. U Brazilu je 1975. godine radi potrebe promjene postojeće socioekonomske strukture zemlje profesionalna orijentacija uvedena kao djelatnost u sve škole (Marušić, 1986, prema Petani, Iveljić i Sikirić, 2020).

Profesionalna orijentacija kao pojam biva zakonski određena u školskoj i zakonodavnoj praksi Republike Hrvatske. Tradicionalno ju provodi Hrvatski zavod za zapošljavanje, od 1931. godine djelovala je Stanica za savjetovanje pri izboru zvanja smještena u Zagrebu. Unutar iste postojala je suradnja savjetnih stručnjaka i školskih liječnika (Strugar i Čorak, 2016). Sve do 90-ih godina 20. stoljeća u Republici Hrvatskoj profesionalna orijentacija shvaćala se kao pomoć roditeljima i učenicima pri odabiru zanimanja i odabiru škole za nastavak školovanja, na način da se paralelno vodi računa o sklonostima i razvoju učenika te obilježjima i uvjetima rada različitih škola i zanimanja. Provodila se u VII. i VIII. razredu svake osnovne škole kroz tri faze: fazu pripremanja, fazu savjetovanja pri izboru zanimanja i fazu praćenja učenikova uspjeha. Kao termin „profesionalna orijentacija učenika“ počinje se primjenjivati od 2001. godine. Do 2012. godine označavala je isključivo suradnju škole i Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, no bez isticanja jasnih aktivnosti i ciljeva (Strugar i Čorak, 2016).

U Enciklopedijskom rječniku pedagogije profesionalna orijentacija definirana je kao „pomoć pojedincu pri izboru zvanja u tom smislu da ga usmjeri na ono područje rada koje

najbolje odgovara njegovim psihofizičkim osobinama i naklonostima i u kojem ima zato najviše izgleda za uspjeh“ (Franković, Predrag i Šimleša, 1963, str. 777). Profesionalna orijentacija dio je profesionalnog razvoja učenika, a time mora biti i dio općeg obrazovnog programa. Navedeni program ima za cilj obrazovanje pojedinca za njegovu radnu ulogu i uključuje upoznavanje učenika s različitim životnim ulogama, izgrađivanje samopercepcije vlastite buduće uloge kroz zdrav pojam o sebi i omogućivanje razumijevanja i uvježbavanja učenicima principa dobrog odlučivanja (Andrilović i Čudina-Obradović, 1996).

U Izvješću UNESCO-u Međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja u 21. stoljeću pojam profesionalne orijentacije sadržan je u poglavlju o srednjoškolskom obrazovanju koje se smatra prekretnicom života te se navodi kako je potrebno učenicima u svakom trenutku omogućiti izbor raznovrsnih mogućnosti i nikada ne isključivati druge, možda kasnije opcije. To bi značilo da obrazovni sustav treba biti fleksibilan te uvažavati individualne razlike učenika. Profesionalna orijentacija uključuje „ocjenu na temelju razrađene mješavine obrazovnih mjerila i prognoza o budućem karakteru nekog adolescenta“ (Delors, 1998, str. 145).

Dok bi prvi korišteni izraz „savjetovanje pri izboru zanimanja“ implicirao na odnos u kojemu je samo jedna osoba aktivna, danas se na profesionalnu orijentaciju gleda kao na interpersonalni odnos dvije potpuno ravnopravne osobe. Savjetodavno mišljenje predstavlja samo jednu od faza profesionalne orijentacija, a dano je uvažavajući karakteristike djeteta i poznavanja zanimanja. Profesionalna orijentacija danas predstavlja dug proces čiji intenzivan početak predstavlja pristup informacijama o svijetu zanimanja u vremenu kada dijete pohađa vrtić ili niže razrede osnovne škole, a završava prilagodbom pojedinca na radnom mjestu i vjerojatnim promjenama njegova zaposlenja. U suvremenom svijetu očita je postojanost dinamike zanimanja i poslova pojedinca, koji se za njih dokvalificira, cjeloživotno obrazuje i/ili prekvalificira (Marušić, 1974).

Što se tiče definiranja pojma *profesionalno usmjeravanje*, sam termin usmjeravanje znači upućivanje nekoga na neki smjer ili ka nekom cilju, na temelju čega Jakelić (1985) upozorava na činjenicu da se na profesionalno usmjeravanje reflektira tehnološki razvoj. On također navodi da se profesionalno usmjeravanje i profesionalna orijentacija jednako pojmovno određuju kao organizirana sustavna i stručna djelatnost koja pruža pomoć osobama u izboru pravog puta profesionalnog razvoja i napredovanja u profesionalnoj i obrazovnoj aktivnosti, uzimajući pri tom u obzir karakteristike pojedinca, potrebe društva i svojstva zanimanja. U užem smislu, profesionalno usmjeravanje je djelatnost kojom se „na osnovi poznavanja osobina pojedinca i ostalih činilaca relevantnih za pravilan izbor zanimanja, vrši sistematsko odgojno-

obrazovno utjecanje u pravcu najadekvatnijeg razvoja dotičnog pojedinca“ (Jakelić, 1985, str. 33).

Vizek Vidović, Seršić, Žanetić i Savić (2016) također definiraju profesionalno usmjeravanje kao poduzimanje aktivnosti koje se odnose na stručnu pomoć osobama u profesionalnom razvoju, uzimajući pri tom u obzir vještine, znanja i psihofizičke osobnosti pojedinca kojem se pomoć pruža, karakteristike rada i zanimanja te mogućnosti zapošljavanja u istom. Željeni cilj je zadovoljan pojedinac koji uspješno djeluje u društvu u kojem su kvalitetno i racionalno zadovoljene potrebe svih radnika, i to na način da na vladajućem tržištu rada postoji usklađenost ponude i potražnje.

U proteklih devedeset godina intenzivno se radi na unaprjeđivanju pristupa, razvijanju raznih postupaka, tehnika i metoda profesionalnog usmjeravanja, osobito u sustavu zapošljavanja i obrazovanja (Vizek Vidović, Seršić, Žanetić i Savić, 2016). 2004. godine u Rezoluciji Vijeća ministara Europske unije navodi se da je profesionalno usmjeravanje skup aktivnosti koje osobi osiguravaju prepoznavanje vlastitih sposobnosti, interesa i kompetencija u svim razdobljima njena života, tako da samostalno može odlučivati o svom obrazovanju, osposobljavanju i zapošljavanju te u konačnici upravljati vlastitom karijerom (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2011/2012).

Važnost profesionalnog usmjeravanja istaknuta je i u priručniku o profesionalnom usmjeravanju koji je izdan od strane Europske komisije OECD¹. Ondje ga se spominje kao sastavni dio strategije cjeloživotnog obrazovanja i sposobnosti zapošljavanja (OECD, 2004). Profesionalno usmjeravanje prvotno je preuzelo krilaticu „pravi čovjek na pravo mjesto“, a danas su ciljevi profesionalnog usmjeravanja realniji. Svim osobama pokušava se pomoći u odabiru pravca vlastite karijere pružanjem vjerodostojnih i važnih informacija o svim postojećim zanimanjima i savjetima prilikom donošenja profesionalnih odluka (Šverko, 2012). Prilikom profesionalnog usmjeravanja uzimaju se u obzir svi interesi, želje, vještine i znanja pojedinca te ih se usklađuje sa zahtjevima rada. Taj proces odvija se kroz formalno, neformalno i informalno obrazovanje svakog pojedinca (Perin i Drobac, 2010). Profesionalno usmjeravanje iz tog razloga predstavlja važan dio svih modernih obrazovnih sustava i cjeloživotnog učenja, osposobljavanja i usavršavanja, kako bi se ljude usmjerilo ka stjecanju kompetencija 21. stoljeća koje su u suvremenom svijetu važne na tržištu rada. Na taj bi način profesionalno usmjeravanje pridonijelo ciljevima strategije „Europa 2020.“ koji uključuju reduciranje odustajanja od školovanja, povećavanje broja ljudi koji se tercijarno obrazuju, smanjene stopa

¹ OECD - Organisation for Economic Co-Operation and Development

nezaposlenosti i povećanje socijalne uključenosti. Iako su mjere profesionalnog usmjeravanja prvenstveno usmjerene na pojedinca, krajnji rezultati zapravo pridonose ostvarenju širih ekonomskih i socijalnih ciljeva gospodarstva (Vizek Vidović, Seršić, Žanetić i Savić, 2016).

Lančić, Majski-Cesarec i Musil (2010) još su neki od brojnih autora koji profesionalno usmjeravanje poistovjećuju s profesionalnom orijentacijom i definiraju kao multidisciplinarnu djelatnost proizašlu iz znanstvenih postavki pedagogije, psihologije i medicine koja neprekidno pomaže pojedincu u procesu razvoja njegove karijere. Glavne sastavnice profesionalne orijentacije i/ili profesionalnog usmjeravanja čine profesionalno informiranje, profesionalno savjetovanje i praćenje (Lančić, Majski-Cesarec i Musil, 2010).

U različitim zemljama Europe razvijeni su različiti organizacijski oblici kako bi se ono provodilo, a posebno se naglašava cjeloživotno profesionalno usmjeravanje. Naime, dok neki pojedinci isključivo u trenutku kada trebaju izabrati školu tj. zanimanje za koje će se dalje školovati postanu svjesni potrebe korištenja usluga profesionalnog usmjeravanja, puno ljudi koristiti te usluge više puta tijekom svog života. Zbog čestih i redovitih promjena u suvremenoj strukturi tržišta rada, nužne su uspješne prilagodbe ljudi i radnika novim uvjetima i zahtjevima. Nerijetko je potrebno dokvalificiranje, prekvalificiranje za određeno zanimanje i cjeloživotno učenje čovjeka (Raković, 2015).

„Ono postaje vodećim načelom u razvoju obrazovanja i stručnog usavršavanja, kako bi se stjecanjem novih znanja i vještina održala i/ili povećala zapošljivost“ (Perin, 2009, str. 132). Sve se više uviđa potreba za cjeloživotnom perspektivom profesionalnog usmjeravanja i shvaćanjem potonjeg kao stalnog, neprekidnog procesa koji ljudima pruža mogućnost utvrđivanja njihovih interesa, sposobnosti, znanja i vještina s ciljem ispravnog odlučivanja o obrazovanju i osposobljavanju tijekom cijelog životnog vijeka (Perin, 2009).

Zahvaljujući uočenoj potrebi za cjeloživotnim profesionalnim usmjeravanjem, danas se u različitim zemljama Europe provode raznovrsne aktivnosti. Najviše su povjerene zavodima za zapošljavanje, kreirane su mreže profesionalaca i delegata koji vode brigu o usmjeravanju i karijeri osoba i sl. Primjerice, u Finskoj, Njemačkoj i Poljskoj profesionalno usmjeravanje čini bitan dio nastavnog programa u obaveznom obrazovanju, u Francuskoj, Turskoj i Nizozemskoj dio je nastavnih programa srednjoškolskog i visokog obrazovanja. Također postoje raznovrsni koncepti poput Evidencija osobnog osposobljavanja u Italiji, Individualni planovi učenja u Švedskoj, Izložbe poslova na Malti itd. Uz navedeno, kreiraju se velike baze podataka koje pružaju informacije o obrazovanju i mogućnostima zaposlenja, postoje virtualni kanali komunikacija poput *e-Pomoći*, Digitalnog portala, internetskih portala te razni tečajevi.

Uglavnom se svugdje nastoji promicati važnost djelovanja ustanova za obrazovanje odraslih, centara za savjetovanje i zapošljavanje itd. (Strugar i Čorak, 2016).

2.2.1. Profesionalno informiranje

Marušić (1986, str. 7) definira profesionalno informiranje kao organizirano i sistematsko pružanje informacija učenicima, nezaposlenim i zaposlenim radnicima o školama, zanimanjima, zapošljavanju, uvjetima rada, napredovanju itd.; ima motivacijsku, obrazovnu i usmjeravajuću funkciju. Prema mišljenju Šverka profesionalno informiranje označava sustavno pružanje informacija o svim dostupnim poslovima i zanimanjima prvenstveno učenicima koji su u tom trenutku u procesu profesionalnog usmjeravanja (Šverko, 2012). Svrha svakog profesionalnog informiranja je upoznati učenike i njihove roditelje s postojećim školama i zanimanjima. Osim potrebe pružanja pomoći i usluge profesionalnog informiranja učenicima potreba se može javiti i kod drugih ljudi uslijed tehnoloških promjena koje uzrokuju nestajanje brojnih poslova te stvaranje i razvoj nekih novih. Iz tog razloga Hrvatski zavod za zapošljavanje² navodi nekoliko ciljanih skupina korisnika za profesionalno informiranje:

1. nezaposlene osobe/osobe koje traže posao
2. poslodavci
3. učenici osnovnih i srednjih škola
3. studenti
5. ostali (roditelji, razrednici, ravnatelji škola, stručni suradnici u školama itd.)

Također, HZZ dijeli profesionalno informiranje prema načinu izvedbe na:

1. pismeno informiranje
2. usmeno informiranje koje može biti
 - 2.1. individualno informiranje
 - 2.2. grupno informiranje
3. samoinformiranje koje znači samoinicijativno pronalaženje informacija (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2015)

Profesionalno informiranje moguće je provoditi na nekoliko načina. U školi je ostvarivo putem pružanja važnih informacija kroz nastavni sadržaj svih ili većine nastavnih predmeta. To bi ujedno značilo približavanje nastavnog sadržaja čovjekovom stvarnom životu. Nadalje, moguće ga je provoditi posebnim sredstvima i oblicima rada poput predavanja, anketa, svojevrsnih radova o odabranim temama, izložbama, putem radija, televizije, organiziranih ekskurzija u radna okruženja. Ono predstavlja najširu djelatnost profesionalnog usmjeravanja.

² HZZ- Hrvatski zavod za zapošljavanje

Obuhvaća onaj dio profesionalnog usmjeravanja koji je usmjeren na prikaz i generalizaciju svih informacija i konstatacija poznatih o obrazovanju, svijetu rada i profesionalnom razvoju čovjeka te se njegovim ciljem može smatrati uspješno preuzimanje odgovornosti mlade osobe za svoj posao i vlastiti profesionalni razvoj (Petani, Iveljić i Sikirić, 2020). Također, potrebno je napomenuti da se profesionalno informiranje ne smije doživljavati isključivo kao distribucija informacija, već dobivene informacije treba analizirati uzimajući u obzir svoje individualne ciljeve, potrebe i mogućnosti te u skladu s tim samostalno donositi odluku. Ako se to ostvari, to će značiti da je pojedinac (učenik) dosegao profesionalnu zrelost tj. da sagledava sve važne faktore koji utječu na adekvatnost njegovog izbora (Brančić, 1986, prema Strugar i Čorak, 2016).

2.2.2. Profesionalno savjetovanje

Profesionalno savjetovanje, kao druga sastavnica profesionalnog usmjeravanja pruža pomoć pojedincu da razvije samopouzdanje tako što će bolje razumjeti sebe i svoje okruženje. U pedagoškom radu korisno je za utvrđivanje uzroka pojedinih teškoća učenika te učenikovih interesa i potreba. Nužno je da savjetovanje u tom slučaju bude individualizirano kako bi učenik stekao povjerenje i shvatio da se osoba koja ga savjetuje bavi isključivo njim kao individuum koja ima svoje vlastite želje, interese, znanja, mogućnosti i ograničenja različite od drugih ljudi (Strugar i Čorak, 2016). HZZ definira profesionalno savjetovanje kao „proces koji polazi od korisnikovih utvrđenih psihofizičkih sposobnosti, interesa, motivacije, radnih vrijednosti i dr. Uzima u obzir zahtjeve tržišta rada i mogućnosti obrazovanja koje mogu rezultirati kompetencijama potrebnima na tržištu rada“ (Hrvatski zavod za zapošljavanje, 2015, str. 12). Uzimajući u obzir sve potrebne podatke, pojedincu se pruža pomoć u sagledavanju vlastitih sposobnosti kako bi donio ispravnu odluku i izabrao adekvatno obrazovanje, zapošljavanje i/ili profesionalnu rehabilitaciju.

Prilikom profesionalnog savjetovanja nužno je provoditi raznovrsne aktivnosti i koristiti se raznim tehnikama kao što su informiranje, liječnički pregled, intervju, testiranje sposobnosti učenika i sl. Potrebno je obratiti pozornost na učenikove interese, želje, sklonosti, zdravstveno stanje, materijalne mogućnosti, utvrditi kakav pojam o sebi ima učenik, kako percipira pojedina zanimanja i sl. Profesionalno savjetovanje potrebno je provoditi sa svim učenicima kako bi im se pomoglo da samostalno donesu odluku. Međutim, učenik kao korisnik usluge profesionalnog savjetovanja nije primoran prihvatiti dobiveni savjet (Marušić, 1986, prema Strugar i Čorak, 2016).

U suvremenim uvjetima profesionalno savjetovanje ima sljedeća obilježja:

- savjetodavni rad uvažava potrebe učenika, njegov izgrađen sustav vrijednosti, percepciju sebe u budućoj karijeri i svijetu rada općenito
- savjetodavni rad moguće je pružiti svim osobama bez obzira na njihovu dob
- savjetodavni rad služi osposobljavanju pojedinca za donošenje vlastite profesionalne odluke
- savjetodavni rad podrazumijeva aktivnog korisnika usluge i njegove samostalno prikupljene informacije
- savjetodavni rad usmjeren je na dugoročne ciljeve profesionalnog razvoja pojedinca (Strugar i Čorak, 2016, str. 22).

2.2.3. Praćenje

Marušić definira praćenje kao „slijedenje profesionalnog razvoja informiranih i savjetovanih kandidata radi utvrđivanja prevladavajućih modela u razvoju, predviđanja činitelja uspješnosti i djelovanja: metoda profesionalne orijentacije, školskih programa, načina zapošljavanja, sistema napredovanja na radu itd.“ (Marušić, 1986, str. 8). Ono je organizirano pomoću longitudinalnih i horizontalnih tehnika, dok sistem referencija obuhvaća nekoliko parametara kao što su zarada, radni učinak, fluktuacija, napredovanje, nesreće na radu, brzina učenja, osobna procjena uspješnosti u radu, zadovoljstvo sa obrazovnim uspjehom ili radnim mjestom itd. (Koren, 1978).

Praćenje kao treća sastavnica profesionalnog usmjeravanja u mnogim zemljama nije ravnopravna prvim dvjema bez obzira na to što bi praćenje učenika nakon napuštanja osnovne škole bio jedan od prvih pokazatelja uspješnosti profesionalnog usmjeravanja. Kroz povijest ipak postoji interes istraživača za longitudinalnim praćenjem profesionalnog razvoja ljudi. On se isprva javlja radi mogućnosti zapažanja pojedinih čimbenika pomoću kojih bi se potencijalno mogao predviđati uspjeh učenika u školama višeg stupnja ili njihovom radu. Takvim su se studijama prve počele baviti Sjedinjene Američke Države. Međutim, gotovo svako takvo istraživanje do danas bilo je prekinuto izlaskom učenika iz školskog sistema. Naime, jednu od mnogih zapreka longitudinalnih studija praćenja učenika predstavljaju velika mobilnost učenika i migracije koje se svakodnevno događaju. Što se tiče područja Hrvatske, kao prvi pokušaj praćenja savjetovanih učenika može se smatrati izvještaj Savjetovališta za izbor zvanja u Zagrebu koji potječe iz 1955. godine. Učenici industrijskih škola, Tehničke i Više škole za socijalne radnike bili su testirani psihologijskim testovima, a s rezultatima tih testova bio je uspoređen njihov uspjeh u upisanim školama. Kao sljedeća poznata zabilješka o praćenju

smatra se anketiranje 256 učenika o zadovoljstvu mjesta učenja zanimanja od strane Franca Kovača iz 1958. godine. Nadalje, 1964. godine M. Kalogjera odredila je pojedine teorijske osnove studije longitudinalnog praćenja, a potom je Boris Petz, uzevši u obzir postavke dotadašnjih studija iznio nekoliko njihovih manjkavosti poput selekcioniranosti skupine, nepredviđenih utjecaja okruženja, dinamičnosti kriterija itd. Longitudinalne metode praćenja komplicirane su i zahtijevaju velike novčane izdatke. Iz tog razloga ih najčešće provode službe profesionalnog usmjeravanja pri zavodima za zapošljavanje. No, svaka škola može se barem koristiti jednostavnim metodama praćenja koje pružaju makar presjek uspjeha savjetovanih učenika (Marušić, 1974).

Praćenje učenika po završetku njegova školovanja trebalo bi obuhvaćati procjenu iskoristivosti kompetencija koje su ti učenici određenim obrazovanjem stekli, na njihovim mjestima rada. Na temelju pribavljenih podataka može se ustanoviti zapošljivost polaznika koji su završili određeni stupanj obrazovanja i otkriti informacije u svrhu unaprjeđivanja postojećih obrazovnih programa. Dobivene rezultate moguće je iskoristiti za „analizu upisa s obzirom na stope zapošljavanja na tržištu rada te usklađivanje obrazovne ponude s potrebama gospodarstva i svijeta rada“ (Bacalja, 2021, str. 6). Navedeno se posebno ističe u kontekstu strukovnog obrazovanja u Republici Hrvatskoj, u sklopu Programa razvoja sustava strukovnog obrazovanja i osposobljavanja od 2016.-2020. godine, temeljem kojeg se obvezuje da će Republika Hrvatska raditi na poboljšanju kvalitete i razvitku strukovnog obrazovanja i osposobljavanja. Cilj je da okruženje, u prvom redu polaznici strukovnog obrazovanja i osposobljavanja uvide njegovu privlačnost s obzirom na mogućnost stjecanja raznovrsnih kompetencija potrebnih na tržištu rada (Vlada Republike Hrvatske, 2016). Podaci koji bi se dobili praćenjem gotovih polaznika strukovnog obrazovanja mogli bi se iskoristiti za profesionalno usmjeravanje sadašnjih i budućih polaznika te modernizaciju i poboljšanje kurikuluma. Na taj način polaznicima bi se moglo osigurati stjecanje vještina i kompetencija koje su uistinu potrebne na tržištu rada i istovremeno smanjiti nezaposlenost. Moglo bi se postići usklađivanje trenutno potrebnih vještina s onima koje će to tek biti, razvijati konkurentnost, sustavno planirati i osmišljavati obrazovanje koje je u skladu sa zahtjevima koji postoje te pozitivno utjecati na razvitak nacionalne i europskih politika (Bacalja, 2021).

2.3. Izbor zanimanja

Osim što je vrlo teško razgraničiti termine profesionalna orijentacija i profesionalno usmjeravanje jedan od drugog, problem predstavlja i razgraničavanje istih od aktivnosti koje se poduzimaju pri odabiru zanimanja. Izbor zanimanja predstavlja jedan od najvažnijih činova u

životu čovjeka. Radom u određenom zanimanju čovjek ostvaruje nužna sredstva za život, „zanimanje duboko i dugotrajno prožima cjelokupan čovjekov život te je pravilno izabrano i uspješno vršeno zanimanje ono što čini čovjekov život sadržajno bogatijim, zanimljivijim i sretnijim“ (Jakelić, 1985, str. 14). Temeljem navedenog nije pretjerano reći da izbor zanimanja predstavlja izbor čovjekova životnog puta.

Prije izbora zanimanja i donošenja odluke potrebno je uzeti u obzir razne međuovisne čimbenike koje Bogdanović dijeli na subjektivne i objektivne (Bogdanović, 2009). U subjektivne čimbenike ubraja sposobnosti pojedinca (intelektualne, psihomotorne, tjelesne, osjetilne), zdravstvena obilježja, osobine ličnosti (interesi, karakter, motivacija, temperament) i osobna iskustva osobe (vještine, navike, znanje, kognitivni stilovi). Navodi da je nužno pažnju posvetiti realnoj procjeni dostupnih resursa potrebnih za ostvarenje pojedinih zanimanja, viziji pojedinca o budućem zarađivanju i njegovom dosegnutom položaju tj. budućem društvenom statusu. S druge strane, objektivni čimbenici uključuju karakteristike određenog zanimanja ili osnovna obilježja posla (radni uvjeti, opis poslova, poželjne osobine), potrebno obrazovanje, mogućnost zapošljavanja i prihodi, socioekonomski status (Bogdanović, 2009).

Iako je riječ o jako složenom procesu, još uvijek ne postoji jedna sveobuhvatna teorija koja bi adekvatno objasnila sve segmente izbora zanimanja. Postoji nekoliko različitih teorija kojima se pokušava objasniti na koji način ljudi odabiru zanimanje, na koji način upravljaju svojom karijerom i koji sve faktori utječu na taj proces (Šverko, 2012). U praksi profesionalnog usmjerenja najviše su odjeka imale nepsihološke i psihološke teorije izbora zanimanja.

Nepsihološke teorije izbora zanimanja zalažu se za to da na izbor zanimanja pojedinca utječu faktori izvan pojedinca odnosno faktori sredine. Takva je Teorija slučaja prema kojoj se izbor zanimanja događa slučajno. S druge strane, Sociološke teorije prvotno ističu da je socijalni status pojedinca ključan faktor njegova izbora zanimanja, ali kasnije počinju uvažavati i razne druge utjecaje na odluku; utjecaj roditelja, škole, crkve, prijatelja, susjeda, pripadnost etničkoj skupini, socijalno podrijetlo i geografski položaj. Ekonomske teorije u obzir uzimaju zakon ponude i potražnje, smatrajući da izbor zanimanja ovisi o tome. Važnost ujedno pridaju čovjekovoj informiranosti o pojedinim zanimanjima i financijama koje je potrebno uložiti u obrazovanje te plaći koja će se zaraditi vršeći određeno zanimanje (Strugar i Čorak, 2016).

Suprotno od nepsiholoških teorija, psihološke teorije izbora zanimanja stavljaju u prvi plan pojedinca kao varijablu o kojoj ovisi izbor zanimanja, jer on ima slobodu u izboru. Smatraju da pojedinac može u izvjesnoj mjeri utjecati na svoju profesionalnu budućnost. Mnogo je različitih klasifikacija psiholoških teorija, a najšire je prihvaćena klasifikacija u šest

kategorija: Teorija „osobina-zahtjev“, Psihoanalitičke teorije, Razvojne teorije, Strukturalne teorije, Teorija identiteta, Teorija potreba i Teorija odluke (Strugar i Čorak, 2016).

Utemeljiteljem jedne od najstarijih teorija, Teorije „osobina-zahtjev“ smatra se Frank Parsons. On je postavio osnovnu paradigmu usuglašenosti između pojedinca i njegove radne okoline (Šverko, 2012). Prema njegovoj teoriji postoje mjerljive razlike između sposobnosti i osobina ličnosti ljudi koje objašnjavaju zašto pojedinci biraju određeno zanimanje. Upravo se uz ovu teoriju najbolje vezuje već spomenuta krilatica „pravi čovjek na pravo mjesto“, ali i izrazito poražavajuće posljedice lošeg izbora (Medić, 1994, prema Perić, 2003). Teorija „osobina-zahtjev“ svoju je popularnost održala do 50-ih godina 20.stoljeća, koristila se pri savjetovanju i odabiru kadrova. No, glavna primjedba ovoj teoriji je vladajuća statičnost, karakteristike koje nalikuju selektivnoj proceduri, kao i činjenica da odbija mogućnost izučavanja pojedinih zanimanja (Strugar i Čorak, 2016).

Predstavnici Psihoanalitičke teorije izbora zanimanja polaze od psihoanalitičke teorije ličnosti. Društvo je ono koje postavlja zahtjeve i običaje koje čovjek mora prihvatiti i ispuniti, često odričući se svojih osobnih želja. Prema Psihoanalitičkoj teoriji pri izboru zanimanja odlučujuća je sublimacija, usklađenost načela zadovoljstva i realnosti. Pojedinaac kao ličnost bira zanimanje uzimajući u obzir pritisak i mogućnosti sredine (Medić, 1994, prema Perić, 2003).

Razvojne teorije izbor zanimanja objašnjavaju kao čin donošenja više uzastopnih odluka od strane pojedinca u životu, počevši od djetinjstva sve do njegove zrele dobi, a koje se odnose na njegovo obrazovanje, zanimanje i zapošljavanje te u konačnici njegovu karijeru. Ove teorije ponajviše su bile zastupljene 50-ih godina 20. stoljeća zahvaljujući D. Superu i E. Ginzbergu. Oni ističu razliku između termina zanimanje i termina karijera te izbor zanimanja smatraju dugotrajnim procesom koji se odvija u nekoliko životnih etapa. Pri tome se koriste konceptom životnih etapa Charlotte Bühler, predstavnice razvojne psihologije, smatrajući da se u svakoj od etapa pred čovjeka stavlja zadatak koji se tiče njegovog profesionalnog razvoja, a njegovo rješavanje ovisi o dosegnutoj profesionalnoj zrelosti i tome kakvu osoba ima sliku o sebi (Strugar i Čorak, 2016). Taj subjektivni doživljaj vlastitog ja od velike je važnosti za cjelokupno ponašanje i psihičko i socijalno funkcioniranje pojedinca (Koller-Trbović, 1995).

Strukturalne teorije objašnjavaju izbor zanimanja pomoću dinamične strukture ličnosti ili dinamične organizacije osobina pojedinca. One pokušavaju odrediti odnose koji postoje između izbora zanimanja, zadovoljstva i uspjeha s jedne strane te osobnih sklonosti, želja i društvene pozicije s druge strane. Postoji nekoliko strukturalnih teorija koje različitu važnost pridaju pojedinim segmentima strukture ličnosti. Razni autori u strukturalne teorije uvrštavaju

i konceptualni okvir izbora zanimanja P.M. Blaua i suradnika iz 1956. godine koji uzima u obzir proces izbora i proces selekcije (Strugar i Čorak, 2016). Iako određeni čimbenici utječu na izbor zanimanja osobe, postoje i čimbenici zanimanja koji odabiru pojedinca. Okvir sugerira da osobne karakteristike koje utječu na izbor zanimanja uključuju hijerarhiju preferencija i očekivanja, neposredne determinante, sociopsihološke atribute, razvoj osobnosti, biološke uvjete. Ostali čimbenici koji utječu na izbor zanimanja, ali su izvan kontrole pojedinca, su praksa selekcijskog angažmana, socioekonomske organizacije, povijesne promjene, fizički uvjeti i društvena struktura. Blau, Gustad, Jessor, Parnes, i Wilcock (1956) izbor zanimanja doživljavaju kao dugotrajni razvojni proces. Smatraju da je riječ o razvojnem procesu koji zapravo samo kulminira izborom zanimanja. Potrebno je shvaćati ga nizom međusobno povezanih odluka, a ne jednim izborom. Prema njihovom okviru izbor zanimanja je kompromis između hijerarhije preferencija pojedinca i njegove hijerarhije očekivanja. Kao posljedica kompromisa između težnji i stvarnosti, pojedinac pristaje i na manje poželjno zanimanje, budući da je zanimanje zapravo ono koje pravi kompromis između idealnih i raspoloživih radnika (Blau, Gustad, Jessor, Parnes, i Wilcock, 1956).

Nadalje, predstavnici Teorije identiteta smatraju izbor zanimanja procesom koji potiče razvoj profesionalnog identiteta. Vlastita ličnost biva u središtu pozornosti čovjeka i u stalnom odnosu s profesionalnim razvojem (Marušić, 1986).

Teorija potreba svoje polazište pronalazi u osobnim potrebama i interesima pojedinca koje utječu na odluku. Velika važnost se pridaje konceptu hijerarhije potreba A. H. Maslowa koja se temelji na Teoriji motivacije. Neke od glavnih postavki teorije su da ljudi djeluju kako bi zadovoljili svoje nezadovoljene potrebe te da se kada se potrebe zadovolje na jednoj razini, njihova važnost smanjuje i ljudi zatim nastoje zadovoljiti potrebe više razine. Na jednak način, u slučaju neimaštine i potrebe za preživljavanjem ljudi iz očaja prihvaćaju svaki posao kako bi zadovoljili svoju potrebu za preživljavanjem. Nakon što se zadovolji potreba za preživljavanjem, ljudi postaju nezadovoljni i teže napredovanju na višu razinu, pa tako i dobiti bolji i/ili bolje plaćen posao (Taormina i Gao, 2013). Isto tako, jedna od najvažnijih predstavnica Teorije potreba A. Roe, pretpostavlja povezanost okruženja pojedinca u njegovom djetinjstvu, potrebe za razvojem, osobnosti i izbora zanimanja. Smatra da svaka osoba razvija stavove, interese i stječe sposobnosti ovisno o emocionalnoj klimi koju doživljava u djetinjstvu. To se kasnije odražava u općem obrascu ponašanja i života odrasle osobe: osobnim odnosima, emocionalnim reakcijama, aktivnostima pa tako i izboru zanimanja pojedinca. Na temelju razvijene hijerarhije potreba svaki pojedinac nastoji zadovoljiti svoje potrebe u određenoj vrsti

radnog okruženja, odnosno potrebe koje nisu zadovoljene postaju ujedno motivacija pojedinca za određeni izbor zanimanja gdje će se iste nastojati zadovoljiti (Ireh, 2000).

Prema Teoriji odluke ključan je sam proces profesionalnog odlučivanja. Razni autori, predstavnici teorija odluke predložili su svoje modele odlučivanja. Jedan od poznatijih je model A.B Gelatta koji je predložio da se odluka evaluira na temelju procesa koji slijedi, a ne samo na temelju ishoda. Model pretpostavlja donosioca odluke kojemu su potrebne informacije i koji poduzima određene akcije tako da je tijekom tih radnji konačan ili istražni tj. da je potrebno daljnje istraživanje i više informacija (Jepsen i Dilley, 1974).

Naposljetku, valja reći da kada pitanja koja treba imati na umu pri izboru zanimanja ili škole nisu usklađena u dovoljnoj mjeri, dolazi do pogrešnog izbora. Neki od tih pogrešnih odabira su primjeri kada pojedinac bira zanimanje samo zbog novčane naknade koju zanimanje pruža, kada učenik odabire školu za koje nema potrebne sposobnosti ili pak materijalne prilike, kada postoji očit nesklad zahtjeva posla i zdravstvenog stanja pojedinca, kada pojedinac pri odabiru ne uzima dostatno u obzir zahtjeve društvene zajednice i sl. Pogrešan izbor za sobom ostavlja mnogo posljedica, a one su katkada vrlo teške. Uključuju nezadovoljstvo, loš radni učinak i uspjeh, neuspješne međuljudske odnose, mogućnost brojnih profesionalnih nesreća i bolesti, promjenu škole ili zanimanja itd. Kako bi se sve negativne posljedice lošeg izbora zanimanja izbjegle, potrebno je smišljeno upućivanje i profesionalno usmjeravanje ljudi po zanimanjima i strukama.

2.3.1. Profesionalna odluka i profesionalna zrelost

Izbor škole i zanimanja tj. konačni trenutak odabira predstavlja samo jedan dio procesa, kulminaciju i realizaciju procesa koji dugo traje i procesa kojim čovjek sazrijeva, procesa profesionalnog razvoja. U njemu se događaju izmjene učenikove motivacije, samopercepcije i percepcije što ima veliki utjecaj na njegovo viđenje pojedinih zanimanja i njegov izbor škole. Profesionalnu odluku osigurava razvoj koji znači kognitivne, psihomotorne i afektivne promjene pojedinca, koji se odvija tijekom cijelog života pojedinca, a čiji je iščekivani rezultat profesionalna zrelost. Nju je moguće pobliže definirati kao spremnost i sposobnost za donošenje profesionalne odluke. Andrilović i Čudina-Obradović (1996) ističu tri razvojne faze ključne za profesionalnu odluku:

- 1) faza mašte u kojoj dijete najčešće oponaša uloge starijih ne uzimajući u obzir vlastita znanja i vještine, djetetov izbor je nestvaran;

- 2) faza iskušavanja koja se odvija u vrijeme adolescencije kada su djeca sve više svjesnija sebe, počinju prepoznavati svoje interese, želje, mogućnosti i ograničenja te razmišljaju o raznim radnim ulogama
- 3) realistična faza u kojoj pojedinci eksperimentiraju s radnim ulogama, upoznaju svijet rada, sužavaju krug sebi zanimljivih zanimanja i u konačnici se odlučuju za jedno.

Boris Petz također razlikuje tri faze u procesu odlučivanja, no dijeli ih drugačije:

- 1) u prvoj fazi, fazi referencije pojedinac vodi računa isključivo o privlačnosti određenog zanimanja
- 2) zatim u drugoj fazi počinje uvažavati i svoje sposobnosti i ograničenja,
- 3) u trećoj fazi pojedinac počinje obraćati pozornost još i na vjerojatnost vlastitog uspjeha u određenom zanimanju, a istovremeno nerijetko prihvaća mišljenje roditelja i vršnjaka (Andrilović i Čudina-Obradović, 1996)

Kada je pojedinac u stanju donijeti konačnu odluku i izabrati jedno, najadekvatnije zanimanje od mnoštva drugih, smatra se da je pojedinac dosegao profesionalnu zrelost.

2.4. Nositelji profesionalnog usmjeravanja

Bilo bi pogrešno misliti da su za rješavanje složene problematike profesionalnog usmjeravanja pojedinca dovoljne isključivo za to nekakve specijalizirane ustanove na koje se vrlo vjerojatno prvo pomisli. Ni jedna od ustanova ne može sama izvršavati aktivnosti potrebne za pravilno profesionalno usmjeravanje ili orijentiranje osoba. Već je navedeno da profesionalni razvoj pojedinca započinje u njegovom ranom djetinjstvu i traje njegov čitav život (Jakelić, 1985). Stoga je moguće zaključiti da je profesionalna zrelost pojedinca rezultat odgojnog i obrazovnog procesa, a onda kao nositelje profesionalnog usmjeravanja i profesionalnog razvoja djeteta navesti njegovu obitelj (osobito roditelje), „zakonom utemeljene obrazovne ustanove koje ostvaruju planove i programe obrazovanja“ (Hrvatska enciklopedija, *obrazovanje*, 2021) i zavode za zapošljavanje, udruge te razna društva. Svi navedeni faktori značajni su za cjelokupni profesionalni razvoj pojedinca i ostvarivanje njegova pravilnog profesionalnog usmjeravanja ili orijentiranja. Potrebna je aktivnost i suradnja svih faktora kako bi se njihovo djelovanje moglo bolje koordinirati.

2.4.1. Obitelj

„Obitelj je vrlo dinamičan, promjenjiv sistem koji se neprekidno transformira, oblikuje i preoblikuje“ (Pašalić Krešo, 2012, str. 17). Unatoč svim događanjima (ratovi, migracije,

globalizacija, industrijska revolucija), istraživanjima u humanističkom i društvenom području, mijenjanja shvaćanja temeljnih ljudskih i djetetovih prava i drugih promjena koje su se odvale u društvu (promjena paradigme shvaćanja djeteta, kvalitete djetinjstva, obiteljskog odgoja) (Mandarić Vukušić, 2016), obitelj još uvijek predstavlja osnovnu i temelju životnu zajednicu pojedinca. Ona je tijekom vremena doživjela transformacije u svojoj strukturi, ulogama i vrijednostima, ali je uvijek ostala odgojno-obrazovna zajednica neosporno bitna za zdrav i cjelovit razvoj pojedinca. Bez obzira radi li se o nuklearnoj ili višegeneracijskoj obitelji, jednoroditeljskoj, obitelji s oba roditelja, raseljenoj, imućnoj, siromašnoj ili nekoj drugoj, obitelj može predstavljati uspješno okruženje koje pruža sigurnost, toplinu i osjećaj pripadanja svim svojim članovima (Pašalić Krešo, 2012).

Članovi obitelji, u prvom redu roditelji, prvi su savjetnici i voditelji svog djeteta na njegovom životnom putu, uključujući tako put njegova profesionalnog razvoja (Strugar i Čorak, 2016). Jakelić ističe kako je „obitelj cijelim svojim životom, odgojnim djelovanjem i svojom ulogom upućena na to da priprema djecu i omladinu za život, a time i pravilan izbor zanimanja“ (Jakelić, 1985, str. 57). Roditelji, vladajuća atmosfera i okruženje u kojem se provodi obiteljski odgoj izravno utječe na sustav vrijednosti koje dijete razvija, buduće međuljudske odnose koje će ono imati, njegov budući odnos prema radu i stvaranje njegovih radnih navika. Nadalje, pojedine karakteristike obitelji utječu na školski uspjeh i profesionalni razvoj djeteta. Neke od njih su međusobni odnosi članova obitelji, odnos članova prema djetetu, socioekonomsko stanje obitelji (Rečić, 2003), obrazovanje i zanimanje roditelja, emocionalni sklad obitelji te podrška koju roditelji pružaju svom djetetu (Babarović, Burušić i Šakić, 2010).

Proučavajući postojeću literaturu i istraživanja koja se bave temom utjecaja obitelji na profesionalni razvoj djece, Schulenberg, Vondracek i Crouter (1984) naveli su kako se u istoj prepoznaju brojna ograničenja. Prvo ograničenje predstavlja prevladavanje usmjerenosti na ishode profesionalnog razvoja, a ne na njegov cijeli proces. Iako su ishodi profesionalnog razvoja njegova sastavna komponenta, pružaju samo dio objašnjenja. Drugo ograničenje odnosi se na neuspjeh u razmatranju obiteljskog konteksta kao funkcionalne cjeline. Kako bi se u potpunosti razumio utjecaj obiteljskog konteksta na profesionalni razvoj, potrebno je razmotriti istaknute značajke obitelji kao međuovisne o utjecajima na njihovu pojavu i sam njihov utjecaj. Treće ograničenje usmjereno je na promjene koje su se zbile tijekom vremena vezane za pojam profesionalnog razvoja i obitelji. Sveobuhvatni sociokulturni kontekst stalno se mijenja, što onda dovodi do promjena obiteljskog konteksta, profesionalnog razvoja i postojećih veza među njima koje prilikom istraživanja treba uzeti u obzir. Također, valja istaknuti da je većina ranijih istraživanja i teorija bila usmjerena na profesionalni razvoj muškaraca, a tek kasnije se javlja

povećani interes za profesionalnim razvojem žena. O tome su opširno pisali Perun i Bieibly (Perun i Bieibly, 1981, prema Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984) te zaključili da se problem krije u tome što tradicionalne teorije o profesionalnom razvoju (ili izboru zanimanja) ne opisuju žene na adekvatan način.

Ustanovljeno je da na profesionalni razvoj pojedinca značajno utječe položaj njegove obitelji u širem društvenom kontekstu, osobito socioekonomski status obitelji³ i etnička pripadnost obitelji (Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984). Razni su se istraživači, strani i domaći, bavili utjecajem socioekonomskog statusa na školski uspjeh djeteta kao direktnom poveznicom s njegovim profesionalnim razvojem (Baranović, 2014; Burkham i Lee, 2002; Gregurović, 2010; Ivanović i Rajić-Stojanović, 2012; Škorokov, 2014, prema Lucić 2021; Mrčela, 2020). Unutar različitih pokušaja objašnjena fenomena utjecaja SES-a na obrazovna postignuća djeteta, a time i njegov profesionalni razvoj, pojavljuju se dvije glavne međusobno ovisne teme: prilika i proces. Prva je usredotočena na različite mogućnosti koje su dostupne onima s različitim socioekonomskim statusom; odnosno na obrazovne mogućnosti i obrazovne prilike (Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984). U Republici Hrvatskoj SES obitelji, unatoč besplatnog osnovnoškolskog i srednjoškolskog obrazovanja, još uvijek doprinosi postojanju obrazovnih nejednakosti. Obrazovne nejednakosti predstavljaju „sve vrste zapreka, namjernih ili nenamjernih, koje dovode do strukturno nejednakog pristupa određenim dijelovima obrazovnog sustava ili do različite uspješnosti unutar njega“ (Pavić, 2015, str. 370). SES obitelji učenika utječe na izbor njegova zanimanja putem egzaktnih faktora (novac, kvaliteta škole, prijevoz i sl.), putem očekivanja i stečenih vrijednosti. Prema pojedinim istraživanjima roditelji nižeg socioekonomskog statusa potiču komformizam, za razliku od roditelja srednjeg ekonomskog statusa koji ističu autonomiju i inicijativnost. „Ovaj način razmišljanja odražava se na prve poslove i radno iskustvo koje će učenici imati, vještine koje će razvijati, te u konačnici koje poslove će obavljati kada odrastu“ (Bryant, Zvonkovic i Reynolds, 2006; Hill, Ramirez i Dumka, 2003, prema Ivanović i Rajić-Stojanović, 2012, str. 4). Prema rezultatima istraživanja Jacobsa i sur. (1991) djeca roditelja koji imaju zanimanja i poslove u zdravstvu uglavnom se žele obrazovati u istom području, jednako kao što se djeca roditelja koji izvršavaju manualne poslove odlučuju za obavljanje poslova u tom području.

Osim navedenog uočena je povezanost roditeljskih očekivanja i obrazovnih uspjeha njihove djece. Od velikog je značaja duljina uključenosti u obrazovni sustav. Što su roditelji dulje ostali uključeni u obrazovni sustav i time istovremeno dosegli višu obrazovnu razinu,

³ SES – socioekonomski status

to najčešće očekuju i veći obrazovni uspjeh svoje djece (Barušić i Barbatović, 2010, prema Mrčela, 2020). Nasuprot tome postoji i tzv. „izlazak iz začaranog kruga siromaštva“, pri čemu roditelji nižeg socioekonomskog statusa imaju velika očekivanja vezana za obrazovni uspjeh svoje djece, jer smatraju da će im obrazovanje omogućiti kasniji rad u dobro plaćenom zanimanju tj. da će više obrazovanje pridonijeti poboljšanju njihova budućeg socijalnog statusa (Baucal, 2012, prema Mrčela, 2020). Nažalost, rezultati najvećeg broja istraživanja pokazuju da se kroz obrazovanje postojeće društvene nejednakosti češće potvrđuju nego smanjuju (Puzić, Doolan i Dolenc, 2006).

Nadalje, prema rezultatima pojedinih istraživanja (Banducci, 1967; Cartwright, 1972; Hauser, 1971; Marini i Greenberg, 1978; Sewell i sur., 1957, prema Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984) utvrđeno je postojanje spolnih razlika kod utjecaja SES-a na obrazovna postignuća i profesionalni razvoj djece. Zaključuje se da SES obitelji kojoj pojedinac pripada može imati veću objašnjavajuću vrijednost za izbor zanimanja kod žena nego kod muškaraca. Ipak, tu valja istaknuti da se svi zaključci o spolnim razlikama u utjecaju SES-a obitelji na profesionalni razvoj moraju razmotriti u svjetlu nekoliko okolnosti. Pri tom se prvenstveno misli na postojanje tradicionalno „ženskih“ zanimanja i neravnomjernu raspoređenost zanimanja u hijerarhiji općenito tj. činjenicu da većina tradicionalno „ženskih“ zanimanja ujedno pripada zanimanjima nižeg ili srednjeg ranga. Promjene koje su se do danas dogodile vezane uz spolne uloge u društvu dovele su do povećanja prilika za napredovanje žena u hijerarhiji zanimanja i poboljšanja profesionalnog razvoja žena.

Što se pak tiče etničkog porijekla pojedinca, također je utvrđeno postojanje povezanosti etničke pripadnosti pojedinca s ishodima profesionalnog razvoja. Većina istraživanja koja se bave tom tematikom uglavnom je usredotočena na razlike među pripadnicima bijele i crne rase, a tek onda uključuju pripadnike pojedinih etničkih manjina. U istraživanjima koja uključuju pripadnike etničkih manjina pojedini autori najčešće veliki značaj pridaju utjecaju same kulture manjine i specifičnim uvjerenjima koje manjina sama promiče (Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984).

Nadalje, raznim istraživanjima utvrđeno je da strukturne značajke obitelji imaju utjecaja na profesionalni razvoj djece. Schulenberg, Vondracek i Crouter (1984) navode da su veličina obitelji, redoslijed rođenja i razmak između djece međusobno povezani i podjednako utječu na obrazovna postignuća i obrazovna očekivanja, što onda snažno utječe i na profesionalni razvoj pojedinca. Navedeno je moguće također povezati sa SES-om pojedine obitelji. Primjerice, u slučaju kada obitelj ima veći broj članova (djece) uglavnom je nužna veća podjela roditeljskih financijskih sredstava. To znači da su među obiteljima sličnih razina socioekonomskog statusa,

roditelji s više djece u manjoj mogućnosti ponuditi dostatnu financijsku pomoć svojoj djeci. Isto tako, valja istaknuti kako u obiteljima s većim brojem djece, roditeljsko vrijeme i podrška također trebaju biti podijeljeni između više djece, a to može negativno utjecati na obrazovna postignuća te djece (Blow i Dunsin, 1967, prema Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984). S druge strane, do danas postoji relativno malo istraživanja o utjecajima jednoroditeljskih obitelji na profesionalni razvoj pojedinca. Potrebno je uzeti mnogo više čimbenika u obzir; dob djeteta kada roditelj odlazi (ako je ikada postojalo više od jednog roditelja), koja roditeljska figura nedostaje, je li roditelj koji nedostaje periferno prisutan, financijska sredstva i sredstva podrške koju ima samohrani roditelj, mogućnost novog braka roditelja, je li do odlaska roditelja došlo zbog rastave, razvoda ili smrti itd. Svaki od tih čimbenika može posredovati u učincima koje odrastanje u kućanstvu s jednim roditeljem ima na proces profesionalnog razvoja djeteta (Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984).

Sve do 1956. godine istraživači su najvećim dijelom zanemarivali utjecaj obrazaca obiteljske interakcije na profesionalni razvoj djece. A. Roe bila je prva koja je istakla njezinu važnost postavivši teoriju da rane interakcije roditelj-dijete (npr. izbjegavanje, prihvaćanje, zanemarivanje) određuju potrebe unutar djeteta koje će strukturirati njegova profesionalna nastojanja, a posebice hoće li ono kasnije biti orijentirano u većoj mjeri prema ljudima ili prema stvarima. A. Roe označila je obrasce obiteljskih interakcija kao primarnu odrednicu budućeg djetetovog profesionalnog ponašanja (Schulenberg, Vondracek i Crouter, 1984.) Do danas su i razni drugi autori istaknuli važnost interakcija unutar obitelji za obrazovna postignuća djece i njihov profesionalni razvoj. „Kvaliteta odnosa roditelj-dijete, otvorena komunikacija, ponuđena podrška i povjerenje mogu utjecati na istraživačke aktivnosti, profesionalne težnje, buduće planove i percepciju prepreka koje bi se mogle pojaviti u odabiru zanimanja djeteta“ (Palos i Drobot 2010, prema Lucić, 2021, str. 28). Poznato je da u obiteljima gdje ne vlada emocionalni sklad, nisu prisutni kvalitetni odnosi i otvorena komunikacija među njezinim članovima, djeca nerijetko imaju poteškoće u ponašanju i funkcioniranju koje negativno utječu na djetetov cjelokupni razvoj. Zbog postojanja pogreški roditelja kao što su odbijanje djeteta, prevelika strogost, korištenje djece za kompenzaciju svog osjećaja sigurnosti, suzbijanje u djeci svojih vlastitih mana, zadovoljavanja vlastitog častoljublja i sl. javljaju se odgojni problemi koji ostavljaju tragove u čovjeku za cijeli život, a samim time i u toku njegova školovanja, obrazovnog pa kasnije i profesionalnog postignuća (Rečić, 2003).

Roditelji u svom odgoju na primjeren način djetetu trebaju ukazati na to da čovjek radom osigurava sredstva za održavanje života i obitelji te da zadovoljstvo u radu i kvalitetan rad čini život ispunjenim. Od ranog djetinjstva roditelji bi trebali pratiti i poticati razvoj svog djeteta na

način da uočavaju njegove sposobnosti, znanja, vještine koje stječe, njegove potrebe, interese, želje i zanimanja. Ne bi trebali težiti tomu da dijete naslijedi njihova zanimanja, kao ni preko djeteta pokušati ostvariti svoje neispunjene želje i nedostignute ciljeve u pogledu zanimanja. Također, roditelji ne bi smjeli biti pristrani u percepcijama pojedinih zanimanja niti određena zanimanja isticati kao „bolja“ ili „lošija“. U konačnici, moraju raditi na tome da odgoje sretne i samostalne osobe koje su dovoljne zrele i sigurne za donošenje samostalnih odluka u životu, uključujući odluku o izboru zanimanja (Jakelić, 1985).

Jakelić (1985) navodi kako bi obitelj trebala biti uključena u sve faze profesionalnog usmjeravanja svoje djece, a poseban utjecaj obitelji ističe u pripremnoj fazi. Smatra da obitelj može od djetetova rođenja pratiti njegov razvojni put i sistematski prikladno odgojno djelovati na njega u izboru zanimanja. Obitelj djetetu treba pomoći putem odgoja razviti pravilan odnos prema radu i kulturu rada, formirati radne navike, razviti ljubav prema radu, upoznati ga s postojanjem raznovrsnih zanimanja i škola. Može mu pružiti osnovne informacije o kadrovskim potrebama društvene zajednice, mogućnostima zapošljavanja te suzbiti postojeće predrasude u pogledu pojedinih zanimanja i rada. Svim navedenim postupcima obitelj će potaknuti preuzimanje aktivne uloge djeteta i njegove odgovornosti u procesu vlastitog profesionalnog razvoja. Na taj način obitelj će pripremiti dijete za sljedeće faze; fazu savjetovanja pri izboru zanimanja i fazu praćenja. U fazi savjetovanja, obitelj više ne djeluje sama već tijesno surađuje sa školom ili drugim faktorom te jedino može pomoći savjetovati dijete za odabir određenog zanimanja upozoravajući ga na njegove sposobnosti i ograničenja. U fazi praćenja i kontroli uspjeha savjetovanih osoba obitelj može kontinuirano brižno pratiti uspjeh djeteta, pomoći mu u prilagođavanju i snalaženju u odabranoj školi i zanimanju odnosno izabranom životnom putu (Jakelić, 1985).

2.4.2. Škola

Uobičajeno je mišljenje da odgojno-obrazovne ustanove trebaju najviše pridonositi ostvarivanju ishoda profesionalnog razvoja pojedinca. Iako proces započinje u djetinjstvu kroz obiteljski odgoj, nastavlja se i pod utjecajem je rada predškolskih ustanova, osnovne i srednje škole te rada visokoškolskih ustanova (Strugar i Čorak, 2016). Odgojno-obrazovne ustanove i obitelj imaju zajedničku odgovornost u odgoju i obrazovanju djeteta koliko je god dugo dijete uključeno u odgojno-obrazovni sustav. Treba postojati partnerstvo koje je redovno, dugotrajno i planirano (Maleš, 2003). Od svih odgojno-obrazovnih ustanova, osnovna škola smatra se temeljnom sastavnicom sustava profesionalnog usmjeravanja i razvoja učenika: „ostvaruje organizirano i jedinstveno odgoj i obrazovanje u najduljem trajanju i za cijele generacije,

programski sadržaji uvelike omogućuju ostvarivanje zadataka profesionalnog usmjeravanja i razvoja u pripremi pojedinca za izbor zanimanja, raspolaže kadrovskim potencijalima, opremljena je odgovarajućim nastavnim medijima, u stalnom je kontaktu s roditeljima, surađuje s kulturnim i gospodarskim užim ili širim okruženjem itd.“ (Koren, 1978, prema Strugar i Čorak, 2016, str. 132). U vrijeme kada pojedinac pohađa osnovnu školu dolazi do sazrijevanja konativnih i kognitivnih procesa zaslužnih za apstraktno mišljenje, za shvaćanje i integraciju informacija o karakteristikama svijeta rada i vlastitim obilježjima i sposobnostima. Iz tog razloga se u osnovnoj školi treba baviti aktivnostima usmjeravanja i pripremanja učenika za njihove buduće uloge u životu (Bogdanović, 2009).

Uz obitelj, škola zauzima podjednako značajno mjesto u profesionalnom usmjeravanju djeteta baš iz razloga što svatko u njoj provodi pozamašan dio svog života. To školi nužno nameće obvezu praćenja i pomaganja djetetu u otkrivanju svojih potencijala, mogućnosti i ograničenja sukladno čemu ga dalje usmjerava (Perin, 2012). Škola ima zadatak poticati razvoj interesa, kompetencija, znanja i vještina svih učenika, kako bi u konačnici učenik sam mogao pratiti i upravljati vlastitim profesionalnim razvojem. U svrhu prevencije neuspjeha ili odustajanja od daljnjeg školovanja, škola je dužna uputiti učenike k aktivnostima koje su prikladne njihovim osobnim karakteristikama (Pombeni, 2007). Školski program profesionalnog razvoja tj. obrazovanje za profesionalni razvoj treba biti sastavni dio svakog školskog kurikulumu. Treba postojati razvojno odgovarajući pristup koji omogućava kontinuitet u provođenju metoda i sadržaja. On mora biti usmjeren na učenika, s posebnim naglaskom na interaktivno iskustveno učenje te mora pomoći učeniku da kreira realan pojam o sebi (OECD, 2003, 2004, prema Vizek Vidović, 2016).

Karakteristike po kojima se prepoznaju škole koje profesionalno usmjeravanje odnosno orijentiranje učenika provode kao sastavni dio strateškog planiranja obrazovnog procesa su sljedeće:

- očita je usmjerenost škole ka profesionalnom razvoju svih učenika. U navodima vizije i misije škole uočava se usmjerenost obrazovanja ka profesionalnom razvoju
- svi članovi školske zajednice preuzimaju jednaku odgovornost za profesionalni razvoj učenika. Naglašava se i potiče suradnja i partnerstvo između škole, obitelji, lokalne zajednice, vanjskih stručnjaka za profesionalno usmjeravanje
- obrazovanje za profesionalni razvoj sastavni je dio školskog kurikulumu prilagodljiv potrebama učenika i zahtjevima razine obrazovanja. U nižim razredima osnovne škole ostvaruje se kroz međupredmetni sadržaj redovne nastave, izvannastavne i izvanučionične aktivnosti, u završnim godinama osnovne škole i u srednjoj školi uz

navedeno i kroz predmet i područje osobnog građanskog odgoja, kao i kroz individualno savjetovanje učenika

- škola pomaže učeniku izgraditi veze sa svijetom rada – učenik kroz nastavu upoznaje različita zanimanja i susreće osobe koje se bave pojedinim zanimanjima, organizirano posjećuje poduzeća i organizacije u svrhu upoznavanja radnog okruženja te prema želji sudjeluje u obavljanju stručne odnosno radne prakse
- škola potiče učenike u korištenju usluga vanjskih stručnih eksperata za profesionalnu orijentaciju u svakom trenutku, osobito u trenutcima tranzicije s niže razine obrazovanja na višu ili u trenutku stupanja u svijet rada
- škola se zalaže za kreiranje učničkih portfelja koji omogućavaju uspješno praćenje vlastitog profesionalnog razvoja (Vizek Vidović, 2016)

Školski program profesionalnog razvoja potrebno je ostvarivati na više načina; kroz redovnu nastavu, izvannastavne aktivnosti, izvanučioničku nastavu, smotre, susrete i natjecanja učenika (Strugar i Čorak, 2016). Trebaju postojati posebno osmišljena predavanja, filmovi i sl. koji se mogu koristiti kao pomoć kontinuiranoj informaciji koju se može ostvariti u redovnoj nastavi (Marušić, 1974). Svaki nastavnik u gotovo svaki nastavni sat može uvrstiti određene nastavne aktivnosti i sadržaje kojima će raditi na profesionalnom razvoju učenika. Potrebno je da učitelji i nastavnici informiraju učenike o svim dostupnim zanimanjima, o načinima i mogućnostima obrazovanja za različita zanimanja te mogućnostima budućeg zapošljavanja. To je moguće postići kroz razgovore, pisane i likovne radove učenika, organizirane posjete, izložbe, informiranje putem tiskanih materijala (časopisa, brošura, plakati, dnevni tisak i sl.), anketiranje itd. (Strugar i Čorak, 2016). U radu učitelja i nastavnika na profesionalnom usmjeravanju učenika polazi se od dvije pretpostavke. Prva je da učitelj treba biti dobro upoznat sa SES-om obitelji učenika, okolnostima u kojima učenik boravi, interesima i željama učenika te karakteristikama svijeta rada, daljnjeg školovanja itd. koje mu treba predstaviti. Druga pretpostavka rada učitelja odnosi se na to da svakog učenika mora doživljavati kao jedinku za sebe te zagovarati postojanje višestrukih inteligencija na temelju čega će prepoznavati je li se neki od učenika posebno istaknuo u određenom području, postoji li opravdana sumnja za darovitost djeteta, ili je pak u određenom području očit neuspjeh ili teškoća učenika (Perry i van Zandt, 1999).

Rad škole na profesionalnom razvoju učenika osim učitelja podrazumijeva rad stručnih suradnika. Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2008) stručni suradnici u školama su pedagog, psiholog, knjižničar i stručnjak edukacijsko-rehabilitacijskog profila. Svaki od stručnih suradnika na

temelju zakonski utemeljene obveze mora djelovati istovremeno samostalno i timski poticati profesionalni razvoj svakog učenika. Stručni suradnici moraju biti sposobni prepoznavati individualne osobnosti svakog učenika i provoditi ispitivanja s ciljem njihova profesionalnog usmjeravanja. Ujedno trebaju pružati pomoć svim učiteljima, nastavnicima i razrednicima pri profesionalnom usmjeravanju učenika u školi, surađivati sa ostalim nositeljima profesionalnog razvoja pojedinca poput zavoda za zapošljavanje, udruga i društava. Nadalje, moraju učenicima znati predstaviti postojeća zanimanja, mogućnosti i načine njihova daljnjeg školovanja za ta zanimanja, upoznati ih sa svim gospodarskim subjektima, dokumentirati sve akcije i aktivnosti poduzete na području profesionalnog usmjeravanja itd.(Jurić, Mušanović, Staničić i Vrgoč, 2001).

Dakle, usluge učeničkog vođenja, informiranja i savjetovanja u odgojno-obrazovnom području osigurane su u skladu sa zakonima, programskim i strateškim dokumentima te provedbenim propisima. Međutim, u istima nije definiran obuhvat aktivnosti potrebnih u profesionalnom usmjeravanju učenika u školama, stoga škole potonje modificiraju sukladno svojim kapacitetima (Gregurović i Lukić, 2014). Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu koji definira sve važne komponente odgojno-obrazovnog sustava u Republici Hrvatskoj njegovo je „temeljno obilježje prelazak na kompetencijski sustav i učenička postignuća (ishode učenja) za razliku od (do)sadašnjega usmjerenoga na sadržaj“ (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2011, str. 11). To znači da odgojno-obrazovni sustav treba osigurati svim učenicima nužne uvjete za potpuni razvoj i mogućnost stjecanja kompetencija, sposobnosti i vještina potrebnih za obavljanje djelatnosti određenog zanimanja koje je ujedno u sferi njegova interesa. U Nastavnom planu i programu za osnovnu školi detaljnije su objašnjene aktivnosti i djelatnosti stručnih suradnika. Navodi se njihova zadaća poticanja usvajanja navika, vrijednosti i stavova nužnih za cjeloviti individualni razvoj učenika i praćenja istog. To uključuje i osiguravanje usluga profesionalnog savjetovanja, profesionalnog informiranja i profesionalnog usmjeravanja učenika (Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa, 2006).

S obzirom da škole uglavnom nemaju zaposlene sve stručne suradnike koji su predviđeni Zakonom, timski rad se provodi koliko je to moguće. Kao najšire profiliran stručni suradnik i odgojno-obrazovni specijalist ističe se pedagog. On ima jako široko područje rada: „programiranje i planiranje rada školskoga pedagoga, odgojno djelovanje škole, vrednovanje, pedagoška dokumentacija i informatizacija u školi, suradnja s roditeljima te poslovi profesionalnoga informiranja i savjetovanja“ (Jurić, 2004, prema Petani, Iveljić i Sikirić, 2020, str. 130). Prije svega, pedagog mora učenike tijekom njihova školovanja motivirati kako bi radili na svom obrazovanju, učenju i u konačnici razvoju, što će kasnije potaknuti njihovo

sudjelovanje u aktivnostima vlastitog profesionalnog usmjeravanja. To podrazumjeva stvaranje pozitivnog ozračja i okruženja u cijeloj školi, u kojem će učenik razvijati vještine dobre intrapersonalne komunikacije, suradnje i kooperativnosti s drugima (Vuković, 2011).

Pomoć pedagoga najizraženija je kroz njegov savjetodavni rad. Savjetodavni rad pedagoga prepoznaje se kao etički najosjetljivije područje, a temeljna mu je postavka pružanje pomoći učenicima, roditeljima i nastavnicima. Navedeno zahtjeva posjedovanje osobnih, stručnih, međuljudskih, razvojnih, akcijskih i specifičnih osobina pedagoga. Svim zadacima pedagoškog savjetovanja zajednički je temelj učenikov život, briga o učenikovom razvoju, njegovom profesionalnom i školskom uspjehu i radu, o razvoju njegove životne perspektive (Resman, 2000; Staničić, 2005, prema Pažin-Ilakovac, 2015). U kontekstu ostvarivanja profesionalnog usmjeravanja učenika, pedagog mora biti vrlo dobro upoznat s načinima provođenja profesionalnog usmjeravanja i kapacitetima škole u kojoj ga provodi kako bi mogao dobro planirati i organizirati svoj rad. Pedagog treba biti, poput učitelja, jednako dobro upoznat s individualnim razlikama među učenicima, sposobnostima, interesima, željama, znanjima, osobnostima i vještinama svakog učenika kako bi mogao uspješno djelovati. Treba biti otvoren za inovacije, suradnju i partnerstvo s ostalim članovima školske zajednice i ostalim nositeljima profesionalnog usmjeravanja učenika; učiteljskim vijećem, razrednicima, roditeljima, Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, školskim medicinskim timom, srednjim školama, trgovačkim društvima itd. (Jurić, 2004, prema Petani, Iveljić i Sikirić, 2020)

2.4.3. Hrvatski zavod za zapošljavanje, udruge i društva

Hrvatski zavod za zapošljavanje osnovan je 1906. godine i usluge profesionalnog usmjeravanja pružao je od 1931. godine u Stanici za savjetovanje pri izboru zanimanja. Od 1991. godine postoje službe za profesionalno usmjeravanje u sklopu Hrvatskog zavoda za zapošljavanje (Strugar i Čorak, 2016) tako da danas Hrvatski zavod za zapošljavanje predstavlja glavnog nositelja cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja. Sustavne i organizirane aktivnosti i usluge koje provodi HZZ dostupne su svim osobama, od učenika VII. i VIII. razreda i njihovih roditelja do nezaposlenih osoba (Ministarstvo rada i mirovinskog sustava, 2015).

Za profesionalno usmjeravanje učenika pri zavodu, najznačajniju ulogu ima Služba za profesionalno usmjeravanje u osnovnim i srednjim školama. U njezinom radu prepoznaju se tri oblika rada: profesionalno usmjeravanje, profesionalno informiranje i profesionalno savjetovanje.

Prema službenim web stranicama HZZ-a zaposlenici službe pružaju pomoć učenicima u procesu odlučivanja o njihovom daljnjem školovanju i izboru zanimanja u vidu tzv. „ranih

intervencija“. Dostupna je nova vrsta usluge *e-Usmjeravanje* čija je svrha razvijanje vještina samostalnog upravljanja karijerom. Na portalu *e-Usmjeravanja* postoje instrumenti pomoću kojih korisnici mogu spoznati bolje svoje sposobnosti i želje poput upitnika, obrazaca i podataka. To su upitnik osobina ličnosti, *Moj izbor*, plan karijere i osobine koje traže poslodavci. Program interaktivnim upitnikom omogućava izbor zanimanja uzimajući u obzir kompetencije i interese korisnika. U program je uključena i baza podataka od 250 zanimanja. Za svako pojedino zanimanje dostupan je njegov detaljan opis, sadržaj posla, uvjeti rada, informacija o potrebnom obrazovanju za zanimanje, vještine i osobine poželjne za zanimanje kao i mogućnost zapošljavanja u pojedinom zanimanju.

Korisnici usluga *e-Usmjeravanja* osim toga imaju mogućnost korištenja usluge profesionalnog savjetovanja od strane stručnih savjetnika za profesionalno usmjeravanje pri HZZ-u ili CISOK-u⁴. Profesionalno savjetovanje učenika podrazumijeva timski rad nekoliko stručnjaka i uključuje psihološko testiranje, intervju i liječnički pregled.

Profesionalno informiranje osim učenicima, trebalo bi koristiti i roditeljima učenika za doznavanje informacija o daljnjem školovanju njihove djece. Ono uključuje samoinformiranje kao samostalno korisničko prikupljanje informacija, informiranje namijenjeno grupi ili osobno informiranje. Informiranje namijenjeno grupi pretpostavlja planirane mjesečne informativne susrete pojedine grupe korisnika, a osobno informiranje odnosi se na informiranje jedne osobe sukladno njezinim karakterističnim zahtjevima. Pri sva tri navedena postupka s posebnom pažnjom pristupa se učenicima s teškoćama, zdravstvenim teškoćama ili oštećenjima, kroničnim bolesnicima te učenicima koji su se školovali po posebnom ili prilagođenom programu, s obzirom da bi mogli naići na prepreke pri zapošljavanju.

Nadalje, redovno se organiziraju i druge aktivnosti u sklopu programa profesionalnog usmjeravanja; Dani profesionalnog informiranja prilikom čega stručni suradnici, nastavnici i učenici predstavljaju srednju školu čiji su predstavnici i daljnje mogućnosti zaposlenja nakon iste, te predstavljanje Brošura za upis učenika u srednju školu koje sadrže informacije relevantne za učenike, primjerice o najtraženijim zanimanjima prema regijama u državi (Sjeverozapadna, Slavonska, Središnja, Primorska i Dalmatinska) i detaljne opise istih.

Osim aktivnosti koje obavljaju HZZ ili CISOK, ne smije se umanjiti važnost postojećeg građanskog i civilnog društva; udruga i društava u lokalnoj zajednici kao što su vatrogasna, kulturno-umjetnička, sportsko-rekreacijska, humanitarna i dr. „Stvaranje građanskog (civilnog)

⁴ CISOK - Centar za informiranje i savjetovanje o karijeri

društva djelovanjem udruga i društava u značajnoj se mjeri proširuju mogućnosti odgoja za profesionalni razvoj pri čemu je važna njihova suradnja s obitelji i odgojno-obrazovnim ustanovama radi osmišljavanja i usklađivanja aktivnosti koje doprinose profesionalnom razvoju učenika“ (Strugar i Čorak, 2016, str. 147).

3. Istraživanje profesionalnog usmjeravanja djece u obitelji

3.1. Problem i cilj istraživanja

Ustanovljeno je da važnost profesionalnog usmjeravanja pojedinca osobito dolazi do izražaja u posljednjim godinama njegova pohađanja osnovne škole. Pred učenike tada dolazi trenutak izbora srednje škole u kojoj će nastaviti svoje školovanje odnosno izbor zanimanja kojim će se u životu baviti. S obzirom da donošenje takve odluke značajno utječe i nerijetko čak određuje konačni profesionalni put pojedinca, potonje ne predstavlja jednostavan zadatak. Stoga je važno da je svakom učeniku osigurana pravilna podrška. Od najranijeg doba djetetova života takvu bi mu podršku u prvom redu trebala pružati njegova obitelj. Sama kvaliteta njegova odrastanja, standard života u njegovoj obitelji, kultura rada, uključenost obitelji u djetetov odgoj i obrazovanje, partnerstvo obitelji sa širom zajednicom i školom te razni drugi čimbenici utječu na profesionalni razvoj svakog djeteta i mogućnost njegova optimalnog izbora zanimanja. Kroz poduzeto istraživanje problematizirao se stvarni doprinos obitelji, u prvom redu roditelja ili skrbnika djeteta, za profesionalni razvoj učenika i s tim u skladu, njegova postignuta razna profesionalne zrelosti. Navedeno se uočava kroz sagledavanje pružanja dostatne i neprekidne podrške djetetu odnosno sudjelovanja obitelji u djetetovom profesionalnom usmjeravanju. Cilj ovog istraživanja jest ustanoviti i opisati na koji način obitelj provodi aktivnosti profesionalnog usmjeravanja svoga djeteta i sudjeluje u izboru zanimanja učenika; istovremeno promatrano iz pozicije roditelja i pozicije djeteta. S obzirom na navedeno postavljena su tri istraživačka pitanja:

1. Koji su potencijali učenika u istraživanju?
2. Kako učenici izabiru zanimanje kojim će se baviti u životu i/ili za koje će se školovati?
3. Na koji način učenici donose odluke vezane za vlastiti profesionalni razvoj?

Očekivani ishodi istraživanja su utvrđivanje razine razumijevanja profesionalnog usmjeravanja i izbora zanimanja djeteta i njihove važnosti u kontekstu obitelji.

3.2. Metoda prikupljanja podataka

Istraživanje je provedeno u lipnju i srpnju 2022. godine u Splitu. Kako bi se prikupili podaci o istraživanoj pojavi kao istraživačka metoda koristio se intervju. Najadekvatniji način bilo je provođenje polustrukturiranih intervjua. Istraživano se htjelo sagledati dubinski te su osobna iskustva ispitanika od iznimne važnosti kod ovakvih istraživanja (Hren, 2021). Željelo se spoznati stavove i mišljenja ispitanika o profesionalnom usmjeravanju i izboru zanimanja,

pa i osjećaje koje oni imaju, s obzirom da je riječ o jednoj od prekretnica čovjekova života. Provođenjem individualnih intervjua bilo je moguće od ispitanika dobiti detaljne odgovore i istovremeno promatrati neverbalne znakove koje su ispitanici odavali. Također, provedbom individualnih intervjua smanjuje se mogućnost sugeriranja odgovora ispitanika od strane drugih (Gray, 2009, prema Žentil Barić, 2016). Odabirom polustrukturiranog intervjua kao istraživačke metode ostvaruje se fleksibilnost, djelomična kontrola nad sadržajem i smjerom razgovora te je omogućeno dolaženje do podataka koji nisu nužno očekivani (Hren, 2021). Polustrukturirani intervju fleksibilniji je od strukturiranog intervjua koji sadržava set strogo određenih pitanja koja se uvijek postavljaju ispitanicima na jednak način i jednakim riječima. Ispitivač u polustrukturiranom intervjuu ima slobodu formuliranja pitanja za svakog sudionika ponaosob tj. ima slobodu koristiti drugačije izraze i riječi pritom zadržavajući smisao pitanja koje postavlja, što ujedno znači da ispitivač vodi računa o tome da svaki ispitanik može koristiti drugačiji vokabular i različito doživljavati značenje određenih riječi i izraza (Barriball i While, 1994). Pitanja koja su se koristila u intervjuima ovog istraživanja sastojala su se većinom od prethodno određenih otvorenih pitanja, osmišljenih za pokretanje razgovora s ispitanikom, od kojih je tek jedno bilo popraćena setom zatvorenih podpitanja, ovisno o potrebi. Korištenje otvorenih pitanja u intervjuu pruža mogućnost ispitaniku da na pitanje odgovori onoliko detaljno i široko koliko želi, koristeći svoje riječi.

Dakle, ispitivačica je tijekom provođenja intervjua kao podsjetnik koristila *Vodič za intervju*. On je uključivao pitanja vezana za temeljne demografske podatke sudionika – spol, dob, mjesto prebivališta i boravišta, naziv osnovne škole koju pohađaju učenici u ovom istraživanju te nekoliko otvorenih pitanja relevantnih za temu istraživanja poput „*U kojem području misliš da bi dobro uspio/uspjela?*“ ili „*U kojem području mislite da bi Vaše dijete dobro uspjelo?*“, ovisno o tome kojoj je skupini ispitanika pitanje namijenjeno. Jedno od pitanja otvorenog tipa bilo je popraćeno nekolicinom zatvorenih pitanja poput „*Mislite li da bi dobro uspjeli tamo gdje je potrebno mnogo strpljenja s ljudima?*“ ili „*Mislite li da bi Vaše dijete dobro uspjelo tamo gdje je potrebno mnogo strpljenja s ljudima?*“, također ovisno o skupini ispitanika. Naime, pitanja koja su bila unaprijed pripremljena u *Vodiču za intervju* koristila su se na sljedeći način: u postupku intervjuiranja skupine učenika pitanja su se odnosila na njih ponaosob, a u postupku intervjuiranja skupine roditelja pitanja su se odnosila na iste učenike; roditeljsku procjenu potencijala vlastite djece te mišljenje, stavove i znanja roditelja o izboru zanimanja njihova djeteta i donošenja odluke od strane njihova djeteta. Uz prethodno navedeno, postojala je mogućnost osmišljavanja dodatnih pitanja ili potpitanja od strane ispitivačice, ovisno o tijeku svakog pojedinog intervjua. Tijekom vođenja svakog od intervjua, ispitivačica

je mogla improvizirati i tako dodatno potaknuti ispitanika na razgovor s ciljem prikupljanja što više značajnih podataka (Hren, 2021). Ispitivačica je nastojala pitanja formulirati na način da svakom od ispitanika da slobodan prostor za iznošenje vlastitog mišljenja, stava i osjećaja (Knox i Burkard, 2009). Također, prilikom izvođenja svakog od individualnih intervjua bilo je moguće vrlo lako na licu mjesta raščistiti potencijalne nedoumice. Vođenje intervjua u obliku razgovora jedan na jedan pruža mogućnost ispitivaču stvoriti opuštenu atmosferu za ispitanika, kako bi se on osjećao ugodno podijeliti podatke osjetljive ili povjerljive prirode (Hren, 2021). Sukladno navedenom, jasno je da je uspjeh provedenih intervjua ovisio o umijeću ispitivačice da tijekom intervjua usmjeri te način postavljanja pitanja prilagodi svakom od ispitanika.

3.3. Ispitanici

U istraživanje su bile uključene dvije skupine. Sudjelovali su učenici i učenice sedmog i osmog razreda osnovnih škola u Splitu i okolici te po jedan roditelj iste djece. U odabiru uzorka koristio se prigodni/dostupni uzorak. U istraživanju su sudjelovale 4 učenice i 1 učenik te 5 majki kao roditelja ispitivane djece (N=10), s obzirom na to da su majke više od očeva pokazale volju za sudjelovanje u istraživanju. Od ukupnog broja učenica, najviše njih je završilo osmi razred osnovne škole (N=3), dok je jedna učenica završila sedmi razred osnovne škole, jednako kao i jedan ispitivani učenik. Sve ispitivane učenice imaju 14 godina (N=4), a ispitivani učenik (N=1) ima 13 godina. Od ispitivanih majki, nijedna ne pripada istoj životnoj dobi. Dvije su majke rastavljene od oca svog djeteta, pri čemu su obje u dobrom odnosu s ocem djeteta te ispitivano dijete živi s njima. Osam ispitanika navelo je grad Split kao svoje mjesto prebivališta i mjesto boravišta (N=8), dok je dvoje ispitanika kao mjesto boravišta i prebivališta navelo naselje Srinjine u okolici Splita (N=2). Što se tiče mjesta i naziva pohađane osnovne škole od strane ispitivanih učenica i učenika, četiri ispitanika pohađaju osnovne škole na području grada Splita (OŠ Brda, OŠ Mejaši, OŠ Mertojak, OŠ Spinut) (N=4), a jedan ispitanik pohađa OŠ Srinjine u naselju Srinjine (N=1).

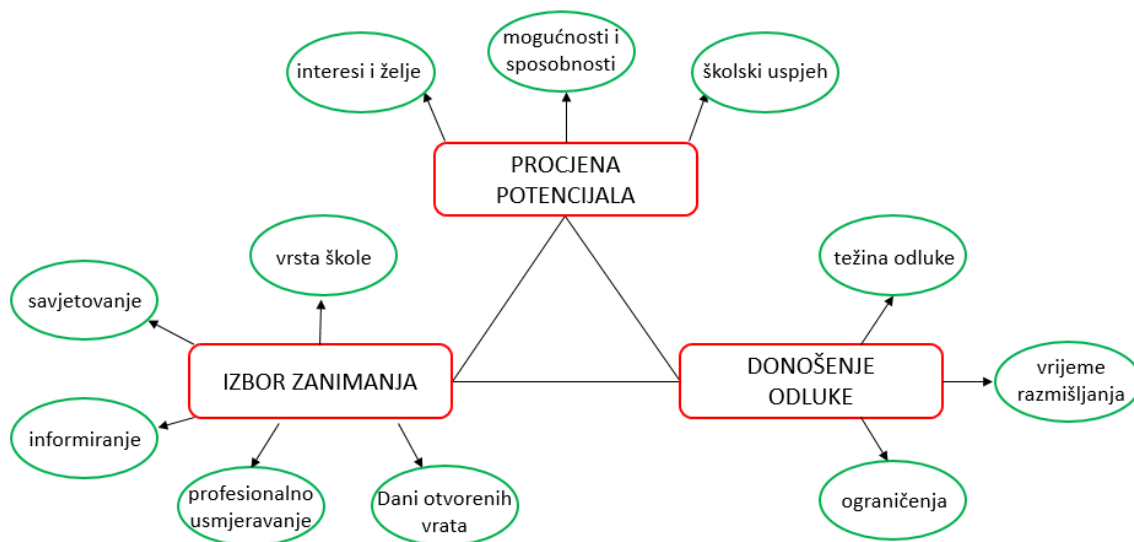
3.4. Postupak istraživanja

Prije samog početka intervjuiranja sudionici su samostalno pročitali ili im je ispitivačica pročitala *Informirani pristanak za sudjelovanje u intervjuu u sklopu kvalitativnog istraživanja o profesionalnom usmjeravanju u obitelji*. Pri tom im je istaknut i pojašnjen opis istraživanja, cilj intervjua, potencijalni rizici i načini smanjivanja rizika, korištenje i javno objavljivanje podataka te sami postupak njihovog pristanka temeljem kojeg postaju suglasni s ondje

navedenim izjavama o jasnosti informacija o istraživanju i dobrovoljnoj naravi sudjelovanja u istraživanju, snimanju intervjua, prikupljanju podataka u skladu sa Općom uredbom o zaštiti podataka (Uredba (EU) 2016/679) i čuvanjem tih podataka, kao i s čuvanjem povjerljivosti informacija o kojima se raspravljalo na intervjuu. Osim što je sudionicima naglašeno da se informacije podijeljene na intervjuu neće spominjati nakon završetka intervjua, naglašena im je i otvorena mogućnost pregledavanja i komentiranja kasnije transkribiranih razgovora, s obzirom da je snimljene audio datoteke ispitivačica nakon intervjuiranja pretvarala u tekst. Tijekom intervjua nisu pisane zabilješke. Sam postupak prikupljanja podataka tj. provođenja svih intervjua odvio se uživo. Što se tiče mjesta i vremena održavanja intervjua, htjelo se osigurati dovoljno vremena za provedbu te mirno i sigurno mjesto za razgovor bez vanjskih ometača pa su intervjui provedeni u obiteljskim domovima ispitanika. Proveli su se kroz lipanj i srpanj 2022.godine. Intervju s učenicom 1 (U1) proveden je 22. lipnja, s roditeljem učenice 1 (R1) 26. lipnja, s učenicom 2 (U2) i roditeljem učenice 2 (R2) 25. lipnja, s učenicima 3 i 4 (U3 i U4) i roditeljima (R3 i R4) 3. srpnja, a s učenicom 5 (U5) i roditeljem učenice 5 (R5) 18. srpnja.

3.5. Analiza podataka

Podatci dobiveni intervjuima analizirani su kvalitativnom tematskom analizom. Riječ je o analizi uočenih glavnih tema. Zbog jasnijeg pregleda i razumijevanja prikupljenih podataka u intervjuima, ispitivačica je na temelju svih 10 intervjua identificirala osnovne crte podataka i formirala kodnu knjigu u kojoj je definirala kodnu strukturu koja se sastoji od tri glavna istraživačka područja ili teme i dobivenih podtema o profesionalnom usmjeravanju u kontekstu obitelji, naznačenih na *Slici 1*. Kodovi su pridruženi svim transkribiranim intervjuima te je uslijedilo jasnije sortiranje tekstualnih podataka koristeći *Microsoft Excel* te njihova dublja analiza. Određeni kodovi svrstavani su u tablice i potkrijepljeni citatima iz svih 10 intervjua. Takvim prolaženjem kroz prikupljene podatke ostvareno je utvrđivanje pravilnosti, povezanosti i zajedničkih elemenata u intervjuima.

Slika 1. Teme i podteme u istraživanju (Braun i Clarke, 2006; Holton, 1973)

3.6. Rezultati

3.6.1. Prvo istraživačko pitanje: Koji su potencijali učenika u istraživanju?

U kontekstu istraživačkog pitanja „Koji su potencijali učenika u istraživanju?“ ispitanici su ponajprije iznosili informacije koje se tiču mogućnosti i sposobnosti učenika, njihovih želja i interesa te postignutog školskog uspjeha u osnovnoj školi. Podaci dobiveni intervjuiranjem učenika odnosili su se na njihove mogućnosti i sposobnosti, želje i interese te vlastiti uspjeh u svim razredima pohađane osnovne škole, dok su u preostalim intervjuima roditelji istih učenika dijelili informacije i svoja mišljenja o mogućnostima i sposobnostima, interesima i željama te postignutom školskom uspjehu svoje djece.

Rezultati su pokazali da je većina ispitanika sklonija strukovnim zanimanjima kao što su kozmetičar, frizer, kuhar, dentalni tehničar, web dizajner, fotograf, električar, dizajner unutrašnje arhitekture itd.: (U1), „Volim se šminkat, u tome uživam pa mislim da bi dobro uspjela kao kozmetičarka, frizerka, modni dizajner“; (U3), „Pa nekim kao likovnim i nešto šta je kao vezano za ruke, da nije nešto kao što je uredski posao ili nešto slično nego amo reći terenski, fizički“; (R1), „Mislim da bi uspjela tamo gdje nema matematike, kemije, fizike, biologije, znači bilo što što uključuje nekakve komunikativne ili stručne predmete“; (R3), „Mislim da u rukama ima talent pa joj je zato sve to zanimljivo“; (R4), „Mislim da je prije nekakva stručna škola opcija, neki zanat, i to četverogodišnja škola.“ Neki ispitanici pokazali su pristranost u percepcijama pojedinih zanimanja ili srednjih školi, ali na drugačiji način od onog na koji

upozorava Jakelić (1985), već ističući prednost strukovnog obrazovanja naspram pohađanja gimnazije. Navedeno je i u skladu s podacima Europske zaklade za stručnu izobrazbu prema kojoj se čak 41% srednjoškolaca u Hrvatskoj opredjeljuje za četverogodišnje srednje strukovne škole, 31% za trogodišnje srednje strukovne škole, a 28% učenika za gimnazijske programe (European Training Foundation, 2001, prema Strugar i Čorak, 2016). Osim toga, roditelji i učenici su tijekom intervjuiranja otkrili svoju okupljenost mislima o mogućnosti preživljavanja odnosno financiranju života i čovjekovih životnih potreba: (U2), „*Voljela bih biti umjetnik i upisati umjetničku školu, ali me skoro nitko ne podržava u tome, a i sama znam da od toga vjerojatno neću moć kasnije preživiti*“; (U1), „...*ali mislim da nema budućnosti nakon te škole*“; (R4), „*Ne vidim ga u nekim gimnazijama nego ipak želim da ima neko zvanje, neko već zanimanje nakon završene srednje škole*.“ Iz toga proizlazi da ispitanici veliku važnost pridaju konceptu hijerarhije potreba A. H. Maslowa, pri čemu u razmišljanju o izboru zanimanja iskazuju fokus na nužnost zadovoljavanja potrebe za preživljavanjem, a potom potreba više razine (Taormina i Gao, 2013).

Isto tako, otkrilo se da je većina učenika koji su uključeni u istraživanje kreativno i teži se baviti nečim kreativnim, želi biti aktivno u poslu, naginje ka „umjetničkim“ zanimanjima ili pak zanimanjima koja zahtijevaju poznavanje stranih jezika: (U2), „*Mislim da lipo crtam pa bi umjetnička meni bila super(...)i dobro mi idu jezici i mislim da bih sa turistima dobro radila*“; (R2), „*Mislim da bi bila uspješna kao turistički vodič najviše zato što joj idu jezici, njemački, talijanski, engleski i komunikativna je*“; (R1), „*Umjetnička je duša, kreativna je*“; (R3), „*Kreativna je, uvijek nešto smišlja. Daš joj sitnicu u ruke, od toga će napraviti nešto. Mislim za njenu dob stvarno je maštovita, umjetnička neka duša u njoj čuči*“; (R5), „*Pa na nekim područjima di je potrebna kreativnost, na bilo kakvom području vezanom za životinje, mislim da je spretna i u izradi s rukama, tako kao nešto*.“

Što se tiče procjene mogućnosti i sposobnosti učenika u istraživanju, nijedan roditelj nije u potpunosti jednako odgovorio na pitanja koja su prethodno bila postavljena njegovom djetetu, a tiču se područja u kojem bi njihovo dijete bilo uspješno. Svi ispitanici smatraju da bi svi učenici koji sudjeluju u istraživanju dobro uspjeli u zanimanjima u kojima je potrebno imati spretno ruke (N=10). Nitko od učenika ne smatra da bi dobro uspio u poslovima u kojima treba znati dobro računati (N=5), dok dvoje roditelja ima tomu suprotno mišljenje (N=2). Većina učenika smatra da bi dobro uspjela u zanimanjima koja iziskuju dobro crtanje, mjesto obavljanja posla je u prirodi, potrebno je istraživati i praviti pokuse, obavljati velike tjelesne napore, imati smisao za glazbu i/ili trgovinu (N=4). Isto tako, učenici su uglavnom mišljenja da ne bi dobro uspjeli u zanimanjima u kojima je potrebno imati dobro pamćenje (N=4). Dvoje učenika u

istraživanju smatra da ne bi dobro uspjelo u zanimanjima koja zahtijevaju veliku preciznost ili točnost (N=2), jedan od učenika nije siguran u svoj odgovor na pitanje (N=1), a dvoje učenika smatra da bi bilo uspješno (N=2). Isto vrijedi i za zanimanja ili poslove koji zahtijevaju smisao za tehniku i smisao za poučavanje. Učenici uglavnom smatraju da bi dobro uspjeli u područjima gdje je potreban smisao za oblikovanje, govoriti strane jezike i/ili nastupati pred ljudima i da ne bi dobro uspjeli u zanimanjima koja iziskuju mnogo strpljenja s ljudima (N=3).

Što se tiče roditelja u ovom istraživanju, svi roditelji smatraju da bi njihovo dijete bilo uspješno u nekim zanimanjima koja zahtijevaju obavljanje velikih tjelesnih napora, smisao za oblikovanje, glazbu i/ili trgovinu, nastup pred ljudima i/ili da je mjesto obavljanja posla u prirodi (N=5). Roditelji uglavnom smatraju da bi njihovo dijete dobro uspjelo u zanimanjima koja iziskuju dobro crtanje, u kojima treba istraživati i praviti pokuse i/ili govoriti strane jezike, a ne bi dobro uspjelo u zanimanjima u kojima je potrebno imati mnogo strpljenja s ljudima i/ili dobro pamćenje (N=4). Također, roditelji uglavnom smatraju da njihovo dijete ne bi dobro uspjelo u zanimanjima u kojima je potrebna velika preciznost ili točnost i/ili znati dobro računati (N=3). Nadalje, samo jedan roditelj u istraživanju smatra da bi njegovo dijete bilo uspješno u zanimanju gdje je potreban smisao za tehniku: „*Da, mislim da bi se dobro i tu snašla*“ (N=1), dok ostali roditelji nisu sigurni (N=2) ili smatraju da njihovo dijete u tome ne bi dobro uspjelo (N=2). Dvoje roditelja smatra da bi njegovo dijete bilo uspješno u zanimanju koje zahtjeva smisao za pismeno izražavanje (N=2), dvoje roditelja nije sigurno (N=2), a jedan roditelj smatra da njegovo dijete u tome ne bi dobro uspjelo (N=1). Većina roditelja smatra da njegovo dijete ne bi dobro uspjelo u zanimanju u kojem je potreban smisao za poučavanje (N=3), jedan roditelj nije siguran u svoj odgovor na pitanje (N=1), a samo jedan roditelj smatra da bi njegovo dijete u tome bilo uspješno (N=1). Samo je jedan roditelj učenika pozitivno odgovorio na sva pitanja vezana za područja u kojima bi njegovo dijete dobro uspjelo, naglašavajući tek za pojedina područja sljedeće: (R3), „*Virujen da bi mogla sve šta navodiš, samo bi se negdi tribala više, negdi manje potruditi.*“

Sukladno s navedenim područjima u kojima učenici i njihovi roditelji smatraju da bi dobro uspjeli, kao hobije kojim se učenici najradije bave u slobodno vrijeme te najdraže predmete u školi ispitanici navode: (U1), „*Najdraži predmet mi je Engleski jezik, jer mi dobro ide*“; (R1), „*Što se tiče škole najviše voli Engleski, Likovni, Glazbeni, možda Tjelesni (...) snimanje videa, gledanje TV serija na stranom jeziku*“; (U2), „*Crtanje, i sad sam trenutno malo pauzirala atletiku radi škole (...) Definitivno u školi najdraži predmeti su mi Engleski jezik i Likovna umjetnost*“; (R2), „*Najdraži predmeti su joj Likovna umjetnost, Tehnički (...) Inače voli crtati, pisati pjesmice, slušati muziku*“; (U4), „*U slobodno vrijeme sviram harmoniku i izlazim*

vanka, a najdraži predmeti u školi su mi Tjelesni, Glazbeni, Likovni“; (R4), „Sport, glazba, zabava uglavnom, a u školi su mu najdraži predmeti Likovni, Glazbeni, Tjelesni“; (R5), „Najdraži predmeti su joj Tjelesna kultura, Talijanski, Engleski, jezici tako, Tehnički.“

Što se tiče postignutog školskog uspjeha učenika u osnovnoj školi, ustanovilo se da su u istraživanju sudjelovali učenici i učenice s vrlo dobrim ili odličnim uspjehom: (U1), „Sve razrede sam prošla s vrlo dobrim i ne bih rekla da mi je bilo teško“; (U3), „Od prvog do šestog sve odličan uspjeh i onda sedmi i osmi razred s vrlo dobrim uspjehom“; (U4), „Do četvrtog razreda sve je bilo s odličnim, a ostalo s četiri, ali lipa četvorka.“; (U5) „Sve sam razrede prošla s pet.“ Školski uspjeh tijekom osnovne škole predstavlja jedan od glavnih faktora o kojem ovisi hoće li učenik/učenica moći upisati željeni srednjoškolski program. Pri tom je za upis gimnazijskih programa potreban bolji školski uspjeh nego za četverogodišnje i trogodišnje srednje strukovne škole (Nacionalni informacijski sustav prijava i upisa u srednje škole, 2019, prema Šabić, Matić Bojić, i Marušić, 2020).

3.6.2. Drugo istraživačko pitanje: Kako učenici izabiru zanimanje kojim će se baviti u životu i/ili za koje će se dalje školovati?

Izbor zanimanja u prvom redu uključuje odabir vrste srednje škole učenika i razmišljanje pojedinca o njegovom daljnjem školovanju i obrazovanju te stoga predstavlja vrlo važan korak u njegovom životu. U intervjuima su učenici i njihovi roditelji podijelili informacije koje se tiču izbora srednje škole koju učenici namjeravaju upisati, s kim su se učenici posavjetovali oko izbora svog zanimanja, jesu li učenici sudjelovali u tzv. *Danima otvorenih vrata*, gdje i na koji način su se učenici informirali o postojećim zanimanjima i vrstama srednjih škola te koje mišljenje o uslugama profesionalnog usmjeravanja imaju.

Sukladno iskazima koji su otkrili da su interesi i želje učenika u istraživanju najčešće usmjereni ka strukovnim zanimanjima, ustanovilo se da učenici za nastavak svog školovanja uglavnom i izabiru strukovne srednjoškolske programe. Učenici najčešće namjeravaju upisati četverogodišnje srednje strukovne škole, za što se i njihova obitelj uglavnom zalaže: (U3), „Srednju školu za grafiku i dizajn; smjer web dizajner ili dizajner unutrašnje arhitekture“; (U4), „Želim upisat neku strukovnu četverogodišnju“; (R2), „Četverogodišnju strukovnu sigurno“; (U5), „Rođak mi govori samo da ne upišem gimnaziju“; (R4), „Znam da mi dite nije za gimnaziju, da nije za štrebanje (...) Želim da ima zanimanje svoje u rukama, di može stvori sebi budućnost i zaradit“; (R3), „Jedno vrijeme je bila spominjala gimnaziju, ali to je bilo između sebe i cura, pa san joj ja objasnila šta je gimnazija, jer nije znala šta je gimnazija ni šta si kad završiš s gimnazijom. Tako da nije bila više baš za to.“ Četverogodišnje strukovne srednje škole

najčešće izabiru učenici koji imaju niži školski uspjeh (Šabić, Matić Bojić i Marušić, 2020), što nije slučaj s učenicima koji sudjeluju u ovom istraživanju. Dakle, ne može se tvrditi da učenici u potpunosti usklađuju svoje obrazovne namjere sa svojim školskim ocjenama.

Neki ispitanici žele ostaviti otvorenu mogućnost za daljnje školovanje učenika i upis na visoka učilišta, iako i u tom slučaju preferiraju upis u četverogodišnju strukovnu srednju školu naspram upisa u gimnaziju; (R2), „Svjesna je mogućnosti želje upisivanja fakulteta pa definitivno želi neku strukovnu četverogodišnju“; (R1), „S tim da sam ja jedino nekako samo od svega tila da budu strukovne od četiri godine, jer vjerojatno se može predomisli, a iza četiri godine može na fakultet, a ako neće opet joj je ostala struka.“ Izuzetak čini samo jedna ispitanica učenica koja već sada ima namjeru upisivati fakultet: (U5), „tako da bi trebala upisati neku školu sa gimnazijskim ili četverogodišnjim programom da mogu pisati državnu maturu za upis na fakultet“, iako njezina majka ističe: (R5), „Njoj je srednja škola korak do toga, dakle mora upisati nešto drugo da bi došla do svog zanimanja. Ja svakako mislim da bi joj bolje sila turistička, konkretnija je. U gimnaziji nema praktičnih predmeta, učiš teoriju o svemu (...) Mislim da bi joj turistička bila i lakša malo za nju, jer ima i praktičnog dijela.“

U Republici Hrvatskoj strukovno obrazovanje i osposobljavanje omogućava učenicima spremnost za stupanje na tržište rada, kao i nastavak njihovog školovanja na visokim učilištima (Vlada Republike Hrvatske, 2016). Rezultati ovog istraživanja potvrđuju kako na odluku o odabiru vrste srednje škole utječe osobna i roditeljska percepcija korisnosti određene škole ili zanimanja (Barušić i Barbatović, 2010, prema Mrčela, 2020). Roditelji u ovom istraživanju uglavnom potiču autonomiju i inicijativnost svoje djece, razmišljaju o budućem socijalnom statusu svoje djece i smatraju da je strukovno obrazovanje ono koje će njihovoj djeci omogućiti sigurnost kasnijeg rada i posla, što ujedno podrazumijeva financijsku neovisnost (Ivanović i Rajić-Stojanović, 2012). Navedeni rezultati u skladu su s nalazima Šabića, Matića Bojića i Marušića (2020) te Bandure i suradnika (1996, 2001 prema Šabić, Matić Bojić i Marušić, 2020) koji govore u prilog povezanosti roditeljskih obrazovnih aspiracija za dijete i djetetovih obrazovnih aspiracija. Četverogodišnje strukovno obrazovanje upisuju djeca čiji roditelji žele i potiču upis u četverogodišnje strukovne programe. Isto tako, učenici koji daju veću važnost ekstrinzičnim faktorima odabira srednje škole, poput novca, financijske neovisnosti i socijalnog statusa kojeg će imati, češće žele upisati četverogodišnje strukovno obrazovanje.

Svi ispitanici izjavili su da su se učenici posavjetovali s užom obitelji i prijateljima, a nekolicina njih posavjetovala se i s nastavnicima u svojoj školi: (U1), „Nastavnici su nam zadnje dane škole sve govorili što bi nam bilo dobro (...) i roditelji su me isto najviše savjetovali“; (U5), „Samo sam s roditeljima i učiteljicama“; (R1), „Sa svima, ja, moje sestre, moje prijateljice,

njena kuma, moj nevjereni suprug, s ocem, babama, didama. Mislim doduše da nije s nastavnicima u školi puno. Imali su otprilike samo okvirno predstavljanje i oni i mi i Dane otvorenih vrata kad su išli sami.“ Tek se nekolicina učenika posavjetovala s ljudima koji rade u zanimanjima koja ih interesiraju ili sa savjetodavcem za zanimanja, pedagogom i psihologom: (U2), „S majkom i tetom, a sa strukovnim ljudima ne baš. Nisam pričala s nikim od nastavnika, samo nam je pedagoginja došla ispredavat ukratko o tome, a s razrednicom isto ništa, nije baš da je zanima“; (U1), „Nisam se posavjetovala s nikim tko radi u tom zanimanju(...)Pedagoginja je samo došla jedan dan objasniti kako upisi idu, ali nije baš da je zanima koju školu tko upisuje“; (U3), „Samo smo grupno pričali, ono kao površinski šta se radi u kojim školama (...) Nisam u školi uopće govorila što bi s nikim“; (R3), „U školi znam da je razrednica s njima na satovima razrednika pričala o tome tko će se di upisat, sad ne znam u kojem smjeru su išli; tipa „Ajme ti nisi za to“, „Tebi je to super“ ili kako, ali su se dotakli toga. Imali su čak sat di im je bila pedagoginja za prijavljivanje u e-sustav upisa. I eto pričala je još s mojim prijateljem koji se bavi nečim srodnim.“

Nijedan od učenika koji su upravo završili 7. razred osnovne škole nije se posavjetovao s nastavnicima, pedagogom i psihologom u školi, već su i oni i njihovi roditelji mišljenja da će to tek uslijediti u 8. razredu: (R5), „S nastavnicima nismo ni mi, a ni oni još ništa, ili s još nekom stručnijom osobom za profesionalno usmjeravanje. Dosad ni razrednica nije ništa spominjala (...) Pretpostavljam da će to tek u osmom razredu doći na red, kod pedagoga, psihologa“; (U4), „Razrednica nije još ništa spominjala, mislim da ćemo o tome u osmom razredu“; (R4), „Samo s nama roditeljima, nije još s nikim drugim, a sedmi razred su pa će dogodine u školi o tome.“ No, jedan je roditelja učenika 7. razreda odmah iznio mišljenje o nužnosti ranijeg savjetovanja i informiranja učenika: (R4), „Mislim da bi to trebalo i prije, jer dica stvarno ma ni u osmom razredu ne znaju šta bi dalje, a kamoli u sedmom. Tako da po meni bi trebalo više s tom dicom pričati i usmjeravati ih i objasniti im šta se nudi, koje su prednosti nekog posla ili škole, koji nedostatci i danas sutra kako izgraditi budućnost u nekom poslu ili nečemu.“

Što se tiče profesionalnog informiranja, ispitivani učenici uglavnom su informacije o postojećim srednjim školama i zanimanjima prikupljali na internetu, na službenim stranicama srednjih škola koje namjeravaju upisati, čitajući opise zanimanja te putem razgovora s užom obitelji i prijateljima: (R1), „Ona gleda na internetu, tik tokovima, videima itd. skincare rutine“; (U2), „Samo sam posjetila stranice škola“; (R2), „Tražile smo zajedno po internetu o školama, koliko dugo traje škola, koji bodovi trebaju“; (U3), „Pročitala sam opise zanimanja i ,mislim, ovo šta sam se savjetovala s obiteljskim prijateljem koji je na tom dijelu zanimanja“; (U4), „Priča je samo sa mnom i mužom o tome, i bratom starijim. Čitali smo skupa opise

zanimanja preko interneta. Doduše dida mu je električar, ali nije previše priča s njim o tome.“; (U5), „Doznala sam da je teško, da treba dosta učiti, da treba dosta godina na faksu (...) Čitala sam opis zanimanja“; (R5), „Pa evo imamo obiteljskog prijatelja veterinara s kojim je pričala o njegovom poslu i iskustvu, a ima i starije sestre s kojima je povezana i pričala je o svim srednjim školama i zna šta je koja škola i šta je koje zanimanje.“

Nekolicina ispitanika tijekom intervjua spomenula je postojanje tzv. Dana otvorenih vrata srednjih škola kada se srednje škole predstavljaju učenicima, pri čemu se njihovi stavovi o istom u potpunosti razlikuju: (U2), „Išla sam, ali mi nije tu ništa pomoglo“; (U1), „Nije mi se baš učinilo korisnim. Nisam se dobro pripremila za to, ja sam mislila da će oni nas pitat neka pitanja“; (R1), „Ona je išla i vratila se kući s tri letka (...) Mislim da ne mogu dat dovoljno dobru informaciju“; (R3), „Stvarno su super to prezentirali, svaka je škola imala za sebe. Tu bi bila pedagog, neka profa, dica koja idu u tu školu. Za ovu školu bila je ženska koja je pedagog tamo i bila je genijalna, dala je vremena. Ona ju je ispitivala 45 minuta neka pitanja, proširila joj je vidike i onda smo išli baš u tu školu. Ode je bilo opće, a onda je svaka škola imala za sebe datume kad si moga doći gledat u školu, pitat profesore nešto iz zbornice, obići školu“; (R4), „A ono okej, al opet onako, dobije se informacija, ne mogu reći da nije, ali kako to prezentiraju ispred kazališta, to mi je jezivo. I jedan dan, mislim da je to malo. Ne mogu svi ljudi ni stići. Mislim da bi trebalo biti na razini osnovnih škola, da se ide po osnovnim školama (...) Smatram da bi mogli oni organizirat u školi da ta dica se informiraju, ka šta naprave roditeljski s nama, tako mogu oni prezentirat u škole, jer ovo šta bude u gradu i hrpa svih osnovaca šta dođe s roditeljima...“

Isto tako, nitko od ispitanika u istraživanju nema dobro mišljenje o postojećim uslugama profesionalnog usmjeravanja, dok nekolicina ispitanika niti ne zna što se podrazumijeva pod uslugama profesionalnog usmjeravanja. Neki ispitanici smatraju kako im usluge profesionalnog usmjeravanja nisu potrebne i ne bi ih voljeli koristiti, neki ispitanici bi ih rado koristili, a neki bi ih koristili samo u slučaju kada bi one bile kvalitetnije: (U2), „Koje su to sve usluge, ni ne znam“; (U3), „Vjerojatno ne bi tila ničiju pomoć, možda da mi netko kaže koju to školu, kakvo je društvo i sve to, ali, ne bi nikad tila na te ono razgovore“; (R1), „A pa...oni imaju sigurno bolje informacije nego šta ih imamo mi (...) Otprilike mogu procijenit za šta su sposobni za šta nisu (...) Nije loše u svakom slučaju da se skрати opseg škola i da ne gubiš vrime (...) Međutim oni jesu dobili nekakav link sa nekakvim pitanjima i dobili su istih 5 zanimanja, a kompletno su različiti“; (U5), „Volila bi se savjetovat s nekim stručnim i testirat svoje sposobnosti i interese“; (U1), „Ne bi koristila, mislim da me oni ne znaju dovoljno“; (R3), „Nismo baš čuli neke dobre feedbackove, svatko nam je rekao da mu je izbacilo nešto šta nije za njih, tako da nismo to

uopće niti razmišljali. Tih par poznanika kojima su bila dica, ono umrli su od smija šta je dicitavilo da budu(...) Ne možemo mi kao roditelji nekad procijenit svoje dite, mislin ti ko roditelj nekad misliš da možda nije to to ili je za nešto, a ti ne vidiš, a kamoli ne na osnovu jednog ili par sastanaka da oni mogu reći „Ajme talentirana je za neznan šta.“; (R5), „Pa trebalo bi bitbolje organizirano da bi smatrala to korisnim, s obzirom da nismo čuli ništa dobro o tome niti nam je itko rekao temeljem svog iskustva „Ajme otiđi to ti je super“. Evo stvarno smo, sigurno od 6 ili 7 poznanika koji su bili, nitko od njih mi ništa dobro nije reka niti će neko od njih, od njihove dice stvarno upisat to za šta su oni rekli da je dite talentirano“; (R4), „Volila bi, ali kad bi to bilo kako treba (...) Za mene je to glupost (...) Nisu s nikim imali razgovor, ono s nekom stručnom osobom da popriča s ditetom, da mu kaže šta bi mu odgovaralo po njegovoj osobnosti.“ Ispostavilo se da su svi roditelji tijekom intervjua barem jednom izjavili potrebu za boljom organizacijom i boljim provođenjem usluga profesionalnog usmjeravanja od strane škole i drugih stručnjaka, kao i za ranijim uključivanjem i korištenjem usluga profesionalnog usmjeravanja pri školi ili HZZ-u: (R4), „Da bitno je, i trebalo bi se početi s njim puno ranije raditi na tome tako da se već u sedmom razredu počne kristalizirati šta napraviti za dvije godine koje će proletiti, jer ova panika u kraju osmog razreda kad su ljudi i roditelji i dica, jer jadni ne znaju šta će ni kako će nit razumjeti škole niti smjerove. Imaš toliko toga, a ima puno stvari di nemaš niti opisano zanimanje, šta to dite danas sutra kad završi tu školu šta je on u mogućnosti raditi ili ići na šta i u kojem smjeru dalje“; (R3), „Pogotovo dica koja su neodlučna trebalo bi individualno pričati s njima, neko od stručnjaka, pedagog, psiholog“; (R1), „Pa da, svakako, ne može odmoći. Imam pozitivno mišljenje o profesionalnom usmjeravanju kao pojmu, ali mora biti kvalitetno i ranije se provoditi, šta u nas nije slučaj.“

Iz priloženog se zaključuje kako su obitelji, u prvom redu roditelji, pružile učenicima osnovne informacije o mogućnostima zapošljavanja i kadrovskim potrebama šire društvene zajednice. U određenoj mjeri obitelji su pripremile učenike za sljedeće faze profesionalnog usmjeravanja, profesionalno savjetovanje i praćenje. Pomogle su savjetovati dijete za odabir određenog zanimanja uzimajući u obzir njegove sposobnosti i ograničenja, ali uglavnom je izostala tijesna suradnja sa školom i drugim faktorima (Jakelić, 1985). Nije iskazano partnerstvo obitelji i škole, lokalne zajednice te vanjskih stručnjaka za profesionalno usmjeravanje, kao što nije ni uočena pomoć škole u izgrađivanju veza učenika sa svijetom rada. Nitko od učenika nije potvrdio da se tijekom školske nastave susreo s ljudima različitih zanimanja, posjetio određeno poduzeće ili organizaciju (Vizek Vidović, 2016). Nadalje, gotovo nijedno savjetovanje ili informiranje učenika u školi nije bilo individualizirano, stoga su učenici teško mogli steći povjerenje. Prilikom profesionalnog savjetovanja također nisu korištene raznovrsne tehnike kao

što su liječnički pregled, testiranje učeničkih sposobnosti, individualni intervju itd. (Strugar i Čorak, 2016).

3.6.3. Treće istraživačko pitanje: Na koji način učenici donose odluke vezane za vlastiti profesionalni razvoj?

Jako važna tema o kojoj se razgovaralo u intervjuima odnosila se na donošenje konačne odluke o izboru zanimanja odnosno srednje škole koju učenici namjeravaju upisati. U iskazima ispitanika obuhvaćena su ograničenja koja učenici i njihovi roditelji smatraju da stoje na putu upisa učenika u željenu srednju školu, svijest učenika o težini odluke koju donose što bi ujedno trebalo uključivati i dosegnutu razinu profesionalne zrelosti te vrijeme razmišljanja učenika o određenom zanimanju ili željenoj srednjoj školi.

Misao o odabiru srednje škole ili zanimanja prvenstveno se odrazila na spremnost djece da samostalno donesu konačnu odluku. U svojim iskazima ispitanici su otkrili koliku su razinu profesionalne zrelosti dosegnuli učenici i na koji način se nose s važnošću odluke koju trebaju donijeti. Neki od roditelja i učenika su sigurni u odluku koju učenici donose, a neki od njih navode nedoumice: (R4), *Neće se puno mislit, prevagnit će da nije previše teška škola, i da gleda da će u budućnosti moć živit od toga*; (U4), *Znam šta oću, ako ne upadnen onda ću tek razmišljat koju ću*; (U5), *Jako lagana, neće bit uopće teška, jer znam što mogu i želim*; (R1), *Ona još ne zna točno šta bi (...) Svi sa strane bi nešto drugo predložili i onda je nju to sad skroz pogubilo*; (U2), *Nije mi baš lako odlučit, malo teže*; (U3), *Preteško mi je donit konačnu odluku*; (R3), *Mislim da s 14 godina donosit neku odluke je jako, jako teško. Pubertet je, u glavi im je sto na sat, sa hormonima, sa svim, i sad ćeš ti sa 14 godina znat čime ćeš se baviti u životu.*

Na težinu odluke konačnog odabira srednje škole učenika ponajprije utječu ograničenja koja ih sprječavaju u upisu u željenu srednju školu. Ispitanici su kao ograničenja uglavnom navodili bodove potrebne za upis, nedovoljno informacija o pojedinim zanimanjima, školama i obrazovnim programima ili teškoću odabira između nekoliko zanimanja koja ih podjednako privlače: (R2), *Ono šta je tila sad ne može, jer je malo popustila u školi(...)Mislim da jedino konkretno bodovi stvaraju problem*; (U3), *Mislim da san se dovoljno informirala o svim školama što postoje i onome šta me zanima i da su mi roditelji puno pomogli, ali mi je teško donit konačnu odluku, jer mi se više stvari sviđa*; (U4), *Nema ništa šta me sprječava. Imam dovoljno informacija, ne mislim se, roditelji me podržavaju maksimalno. Možda neznan oću uspit radi bodova, al san siguran da bi bia dobar u toj školi i u poslu*; (R4), *Je tu se boji malo, čak je kraj godine stisa neke predmete, jer mu je bila panika kad je vidia neke bodove. Malo je*

počea razmišljati o tome, trgnia se“; (U5), „Ništa me ne sprječava.“ Nekolicina roditelja ukazala je na to da djeca nisu u potpunosti svjesna važnosti svoje odluke: (R1), „Mislim da ona još nije posložila u glavi da ona sad kreće u srednju i da je to skroz jedan novi svijet. Nije dovoljno doživila ovo koliko bi možda trebala“; (R3), „Mislim ovo je sad neki novi period u životu kojeg ona nije još svjesna.“ Neki učenici požalili su se da nisu sigurni u svoj uspjeh u određenom obrazovnom programu ili posjedovanje sposobnosti za određeno zanimanje: (U1), „Nisam sigurna bi li bila uspješna (...) Ne znam što će se tražiti, koliko će bit teško.“ Neki su roditelji također istaknuli osjećaj nesigurnosti koji djeca imaju: (R1), „Možda njezina nesigurnost u to šta da konačno odabere, jer je i nesigurna u sebe i šta sve može“; (R3), „Malo joj fali samouvjerenosti, ali naravno tu smo mi roditelji da je guramo, da je malo potičemo, ohrabrimo. Nju treba samo malo ohrabrit, ono reć joj ti to možeš i to. Fali joj malo samopouzdanja“; (R4), „Ima taj strah od neuspjeha, da neće moć nešto, ali uz našu podršku ipak ono (...) kroz razgovor s njim to se lako riješi.“ Iskazane nesigurnosti kao potencijalni oblici sniženog samopouzdanja i samopoštovanja kod učenika potvrđuju rezultate istraživanja Šabić, Matić Bojić i Marušić (2020) koji navode da učenici s niskim samopouzdanjem ili samopoštovanjem češće žele upisati četverogodišnje strukovno obrazovanje nego gimnazijsko.

Nitko od učenika u istraživanju nije izjavio da se njegovi roditelji ne slažu s njim pri donošenju odluke o izboru zanimanja. Neki su učenici naveli kako roditelji od zanimanja koja se nalaze u učenikovom interesnom krugu preferiraju jedno zanimanje više od drugog, što može utjecati na konačnu odluku učenika: (U1), „Nije da se ne slažu, vjerojatno bi u vezi bilo čega bili tu, ali mama i ostali iz obitelji bi najviše tili da upišen optičare...“; (U2), „Najmanje me podržavaju u tome (umjetnička škola) iz straha za budućnost i preživljavanje.“ Ipak, roditelji učenika uglavnom su naglašavali kako svojoj djeci daju slobodu i podršku u izboru vlastitog zanimanja: (R1), „Pa nisan tila bit jedna od onih koji forsira, jer mislim da je to nešto najgore šta možeš napraviti svome djetetu. Pustila san je naravno prema bodovima i prema mogućnostima koje može. Ona je izabrala stvarno, šta je (...) Jednostavno ću je pustiti da odluči sama za ono šta njoj najviše leži, odgovara i di najviše će ići“; (R3), „Najbitnije je da je izabrala nešto šta ne može reći danas sutra da smo mi sugerirali ili nešto. Naravno da mi nju podržavamo“; (R5), „Ja i otac se slažemo u potpunosti tako da to ne predstavlja problem“; (R4), „Rekla sam svo troje djece će mi birati svoje zanimanje, i ovo dvoje starijih su pa će i on. Tipa da hoće i zanat trogodišnju, ja ću ga podržat.“ Temeljem iskaza može se tvrditi da roditelji rade na tome da odgoje samostalne ljude, ljude koji su dovoljno zreli da samostalno i sigurno donesu vlastite životne odluke (Jakelić, 1985).

Što se tiče vremena razmišljanja o pojedinom zanimanju ili srednjoj školi koja učenike zanima, ispitanici su uglavnom izjavili da su učenici o tome počeli razmišljati tek u posljednjim godinama osnovne škole: (R1), „Kad je bila mlađa čak je tila ići na neka drugačija zanimanja, jer je mislila da nije dovoljno sposobna za ići bilo šta drugo. Onda kad je izračunala bodove, kad je krenila u skupini ljudi s prijateljicama pričat i tako dalje, onda je odlučila ići na druga zanimanja.“; (U2), „Nekih godinu dana sigurno“; (U3), „O srednjoj sam počela razmišljati u šestom razredu, ali nije baš da sam puno razmišljala u to vrijeme nego sam ono baš gledala za škole u sedmom razredu“; (R2), „Možda u sedmom razredu, ali se to konstantno mijenjalo. Sada konkretno treći mjesec ove godine“; (R3) „Pa evo ovih zadnjih godinu dana. Već u sedmom razredu dolaze ona pitanja „Ajme šta ćeš upisat?“ pa bi ona rekla „Ajme neznan“ pa kad bi nas dvi nasamo pričale, rekla bi joj „Ljubavi imaš još vremena za razmišljat, vidi.“ Ona je svaki dan nešto drugo tila (...) ali još se ona cilo vreme bila pronalazila. Cili osmi razred je nekako to teklo u tom smjeru šta će upisat“; (U4), „Dvi godine razmišljam, prije toga nisam uopće razmišlja.“ Prema Jakeliću (1985) obitelj od djetetova rođenja treba pratiti njegov razvojni put, pomoći mu razviti ljubav prema radu i kulturu rada, upoznati ga sa svim zanimanjima i školama. Međutim, prema potonjim iskazima ispitanika ponovno je uočena potreba za kvalitetnijim profesionalnim usmjeravanjem učenika u osnovnim školama i ranijim angažmanom u kontekstu profesionalnog usmjeravanja učenika u školi i HZZ-u. Djeca koja su sudjelovala u istraživanju iskazala su svijest o samom sebi i prepoznaju vlastite potencijale, interese, želje, mogućnosti i ograničenja. Iako nedostatno, djeca su se samostalno ili uz pomoć obitelji informirala o svijetu rada i poslu koji ih zanima, razmišljaju o vjerojatnosti vlastitog uspjeha u određenom zanimanju te uvažavaju mišljenja svoje obitelji i vršnjaka (Andrilović i Čudina-Obradović, 1996).

3.7. Ograničenja istraživanja

Poput svakog istraživačkog rada i ovaj rad ima svoja ograničenja. Kao prvo ograničenje valja navesti mali broj ispitanika koji je sudjelovao u istraživanju. Iako kvalitativno istraživanje kao takvo ne iziskuje veliki broj ispitanika, nalaze je nemoguće generalizirati. Ono što vrijedi za učenike i roditelje koji su sudjelovali u ovom istraživanju, ne mora vrijediti za ostale učenike i njihove roditelje. Kao drugo ograničenje moguće je navesti ograničeno geografsko područje i zadržavanje na lokaciji grada Splita i njegove okolice (naselje Srinjine). Osim toga, kao sljedeće ograničenje valja istaknuti i spol ispitanika. U istraživanju je sudjelovala samo jedna muška osoba. Ne samo da većinu intervjuirane djece čine učenice, već unatoč početnoj želji

ispitivačice da intervjuira očeve i/ili majke djece, uzorak roditelja čine isključivo majke koje su za razliku od očeva bile zainteresirane za sudjelovanje u ovom istraživanju. Nadalje, još jednim ograničenjem može se smatrati postavljanje uglavnom otvorenih pitanja ispitanicima, koja zapravo mogu ispitanicima pružiti slobodu i prostor za udaljavanje od teme. Rad je moguće sagledavati kao polazište za buduća istraživanja na temu profesionalnog usmjeravanja u kontekstu obitelji, ali i njihove suradnje sa školom, koja bi se ujedno mogla usmjeriti na moguće spolne ili regionalne razlike.

4. Zaključak

Profesionalno usmjeravanje odnosi se na poduzimanje određenih aktivnosti s ciljem pružanja pomoći osobama kojima je potrebna pomoć da se što bolje snađu u svijetu zanimanja te da ih se usmjeri u profesionalnom razvoju. Ono predstavlja neizostavan dio čovjekova života, jer se svatko barem jednom za života nađe u prilici da mora odlučiti kojim zanimanjem će se baviti i za koju profesiju će se školovati. Čak i ulazak osobe na tržište rada odmah nakon završetka obveznog školovanja, ne mijenja činjenicu da je ta osoba prethodno trebala donijeti odluku o izboru srednje škole koju nakon pohađanja osnovne škole upisuje. Dakle, barem onda se svatko nađe u situaciji kada treba prikupiti relevantne informacije o daljnjem školovanju, postojećim zanimanjima i srednjim školama te saznati što više informacija kako bi bio siguran u svoju odluku, razgovarati i posavjetovati se sa sebi bliskim osobama i stručnim osobama u svom okruženju.

Situacije poput navedene, kao i razna okruženja u kojima se pojedinac nalazi tijekom života, od iznimne su važnosti za njegovo kasnije djelovanje i ponašanje, stjecanje radnih navika, izgrađivanje stavova o poslovima, zanimanjima, školovanju i obrazovanju te njegov profesionalni razvoj. S obzirom na to, njegovo temeljno okruženje, koje predstavlja njegova obitelj, trebalo bi mu neprekidno pružati podršku, pratiti, poticati i jačati razvoj njegovih sposobnosti, stjecanje znanja i vještina, uočavati njegove mogućnosti i ograničenja.

Zajedno s obitelji, značajnu ulogu u tome trebala bi dijeliti odgojno-obrazovna ustanova koju pojedinac pohađa tj. škola u kojoj svako dijete provede mnogo vremena. Iz tog razloga trebalo bi razviti partnerstvo obitelji i škole, usku suradnju faktora koji predstavljaju nositelje profesionalnog razvoja pojedinca, zajedno s HZZ-om, udrugama i drugima, kako bi se olakšalo uvođenje pojedinca u svijet rada. Navedeni bi nositelji profesionalnog razvoja pojedinca trebali poduzimati aktivnosti s ciljem pomaganja pojedincima da donesu samostalnu odluku o svom profesionalnom razvoju: profesionalno informiranje, profesionalno savjetovanje i praćenje pojedinca na putu njegova profesionalnog razvoja. Adekvatnim pružanjem podrške i pružanjem navedenih usluga, koje ujedno čine sastavnice profesionalnog usmjeravanja, svaki bi pojedinac bio u mogućnosti doseći prikladnu razinu profesionalne zrelosti. To bi značilo da je u danom trenutku, kao što je kraj osnovnoškolskog obrazovanja, spreman donijeti profesionalnu odluku prikladnu svojoj trenutnoj dobi, stečenim informacijama i zahtjevima, vlastitim mogućnostima i ograničenjima, te sukladno tome planirati svoj daljnji profesionalni razvoj.

Rezultati ovog istraživanja potvrđuju da obitelj svakog pojedinca ima značajnu ulogu u njegovom profesionalnom usmjeravanju. Ustanovljeno je da svi ispitanici uspješno

procjenjuju potencijale učenika u istraživanju. Roditelji i učenici jasno ističu mogućnosti i sposobnosti učenika, raspoznaju njegova znanja, vještine i kompetencije koje je stekao, kao i njegove slabosti ili ograničenja, prepoznaju njegove želje i interese i u toku su s postignutim školskim uspjehom učenika u dosadašnjem školovanju. Unatoč tome, nitko od roditelja nije u potpunosti jednako kao svoje dijete odgovorio na pitanja u intervjuu koja se odnose na područja u kojima bi dijete potencijalno dobro uspjelo. Prema iskazima, roditelji nerijetko pokazuju ne (samo)kritičnost, a učenici (djeca) nerijetko dijele pojedine stavove s roditeljima.

Nadalje, rezultati istraživanja ujedno pokazuju da svi ispitanici pokazuju sklonost prema strukovnim zanimanjima, strukovnom obrazovanju naspram gimnazijskom obrazovanju. Takva razmišljanja ispitanika najčešće proizlaze iz percepcije korisnosti određenih zanimanja u vidu osiguravanja financijske neovisnosti u budućnosti. To se prvenstveno odnosi na osiguravanje čovjekove egzistencije. No, zaključuje se da potonje ne znači ujedno zanemarivanje činjenice da budući posao treba pojedincu predstavljati i izvor sreće i zadovoljstva.

U kontekstu razumijevanja profesionalnog usmjeravanja tj. aktivnosti i usluga koje ono podrazumijeva, ustanovljeno je da su se svi ispitanici u istraživanju susreli s profesionalnim usmjeravanjem kao pojmom, ali ne i da svi znaju jasno odrediti i/ili opisati njegove sastavnice. Iskazi ispitanika ukazuju na potrebu boljeg informiranja ljudi o profesionalnom usmjeravanju uopće, jer roditelji i učenici koji su sudjelovali u istraživanju obično poduzimaju aktivnosti koje čine sastavni dio profesionalnog usmjeravanja, bez svjesnosti da iste upravo čine potonje.

Rezultatima istraživanja potvrđeno je da učenici, osim mišljenja članova obitelji i škole, na kraju osnovne škole nerijetko uvažavaju i mišljenja svojih vršnjaka. Konačnu odluku o izboru srednje škole koju će upisati i zanimanja koje će odabrati svejedno namjeravaju donijeti sami, što znači da su učenici uglavnom dosegнули odgovarajuću razinu profesionalne zrelosti.

Zaključno, prema iskazima svih ispitanika, uočena je izrazita potreba za pravovremenim i kvalitetnim provođenjem profesionalnog usmjeravanja učenika, različitim od postojećeg. To ujedno otkriva svijest ispitanika o važnosti odluke koju učenici donose i samog profesionalnog usmjeravanja. Ipak, pri tome valja naglasiti da ispitanici, ne odriješujući se svoje odgovornosti, gotovo veću odgovornost pridaju školi ili HZZ-u za provođenje aktivnosti profesionalnog usmjeravanja učenika.

5. Literatura

1. Andrilović, V. i Čudina-Obradović, M. (1996). *Psihologija učenja i nastave*. Zagreb: Školska knjiga.
2. Babarović, T., Burušić, J. i Šakić, M. (2010). Psihosocijalne i obrazovne odrednice školskog uspjeha učenika osnovnih škola: dosezi dosadašnjih istraživanja. *Suvremena psihologija*, 13(2), 235-255. Preuzeto 30. 06. 2022. iz <https://hrcak.srce.hr/83098>
3. Bacalja, D. (2021). *Studije praćenja učenika nakon završetka školovanja: priručnik za provedbu u ustanovama za strukovno obrazovanje*. Zagreb: Agencija za strukovno obrazovanje i obrazovanje odraslih.
4. Barriball, L. K. i White, A. (1994). Collecting Dana using a semi-structured intervju: a discussion paper. *Journal of advanced nursing*, 19 (2), 328-355. Dohvaćeno iz <https://www.ebsco.com>
5. Blau, P. M., Gustad, J. W., Jessor, R., Parnes, H. S. i Wilcock, C. R. (1956). Occupational choice: A conceptual frame work. *Industrial and Labor Relations Review*, 9(4), 531-543. Preuzeto 27. 06. 2022. iz <https://www.jstor.org/stable/2519672>
6. Bogdanović, M. (2009). Prilog primarnoj profesionalnoj orijentaciji: kako do bolje povezanosti sa stvarnim životom? *Napredak*, 150(2), 224-249. Preuzeto 30. 06. 2022. iz <https://hrcak.srce.hr/82801>
7. Delors, J. (1998). *Učenje: blago u nama: Izvješće UNESCO-u međunarodnog povjerenstva za razvoj obrazovanja za 21.stoljeće*. Zagreb: Educa.
8. Franković, D., Predrag, Z. i Šimleša, P. (1963). *Enciklopedijski riječnik pedagogije*. Zagreb: Matica Hrvatska.
9. Gregurović, M. i Lukić, N. (2014). *Istraživanje postojećih kapaciteta osnovnih i srednjih škola za provedbu profesionalnog usmjeravanja*. Zagreb: Agencija za mobilnost i programe Europske unije.
10. Hren, D. (2021). Intervju. Predavanje u sklopu kolegija *Uvod u kvalitativna istraživanja u obrazovanju*. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.

11. Hrvatska enciklopedija. (2021). *obrazovanje*. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Urednik) Preuzeto 29. 06. 2022. iz Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44619>
12. Hrvatska enciklopedija. (2021). *radni odgoj*. (Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Urednik) Preuzeto 24. 06. 2022. iz Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=51532>
13. Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje. (2022). Preuzeto 30. 6. 2022. iz Hrvatski zavod za mirovinsko osiguranje: <https://www.mirovinsko.hr/hr/starosna-mirovina/166>
14. Hrvatski zavod za zapošljavanje. (2011/2012). *Anketa o profesionalnim namjerama učenika osmih razreda osnovne škole*. Preuzeto 22. 06. 2022. iz stranica HZZ anketa: http://apnu.hzz.hr/App/Portal/Documents/Ankete_o_prof.namjerama_ucenika_osnovne_skole_u_sk.god.2011-2012.pdf
15. Hrvatski zavod za zapošljavanje. (2015). *Standardi kvalitete usluga profesionalnog usmjeravanja i selekcije u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje*. Zagreb: Hrvatski zavod za zapošljavanje.
16. Ireh, M. (2000). Career Development Theories and Their Implications for High School Career Guidance. *The High School Journal*, 83(2), 28-40. Dohvaćeno iz <https://www.jstor.org/stable/40364508>
17. Ivanović, M. i Rajić-Stojanović, I. (2012). *Povezanost socioekonomskog statusa roditelja i profesionalnih namjera učenika osmih razreda osnovne škole*. Dohvaćeno iz <https://cisok.hr/>: https://cisok.hr/wp-content/uploads/2019/05/Ivanovic%CC%81-Rajic%CC%81-Stojanovic%CC%81_Povezanost-socioekonomskog-statusa-roditelja-i-profesionalnih-namjera-uc%CC%8Cenika-2012.pdf
18. Jakelić, F. (1985). *Odgoj u obitelji i izbor zanimanja*. Zagreb: Školska knjiga.
19. Jepsen, D. A. i Dilley, J. S. (1974). Vocational Decision-Making Models: A Review and Comparative Analysis. *Review of Educational Research*, 44(3), 331-349. Dohvaćeno iz <https://www.jstor.org/stable/1169979>
20. Jurić, V., Mušanović, M., Staničić, S. i Vrgoč, H. (2001). *Koncepcija razvojne pedagoške djelatnosti stručnih suradnika*. Zagreb: Ministarstvo prosvjete i športa. Prosvjetno vijeće.

21. Knox, S. i Burkard, A. W. (2009). Qualitative research interviews. *Psychotherapy Research*. 19(4), 566-575. Dohvaćeno iz https://publications.marquette.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1121&context=edu_fac
22. Koller-Trbović, N. (1995). Razlike u samoprocjeni slike o sebi djece s aktivnim i djece s pasivnim oblicima poremećaja u ponašanju. 3(1), 71-76.
23. Koren, I. (1978). *Faktori kongruencije kod roditelja i njihove djece u procesu izbora zanimanja*. Zagreb: Republička samoupravna interesna zajednica za zapošljavanje.
24. Lančić, F., Majski-Cesarec, S. i Musil, V. (2010). Školsko i profesionalno usmjeravanje učenika s kroničnim bolestima i drugim poremećajima zdravlja. 61(3), 323-331.
25. Lucić, B. (2021). Profesionalni interesi učenika u ruralnoj i urbanoj sredini. *Diplomski rad*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci, Filozofski fakultet.
26. Ljubljinskaja, A. A. (1949). *Radni odgoj djece u obitelji*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.
27. Maleš, D. (2003). Afirmacija roditeljstva . U V. Puljiz i D. Bouillet, *Nacionalna obiteljska politika* (str. 275-299). Zagreb: Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
28. Mandarić Vukušić, A. (2016). Roditeljska kompetencija i (ne)pedagoška zanimanja. *Doktorski rad*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
29. Marušić, S. (1974). *Metode i tehnike profesionalne orijentacije u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
30. Marušić, S. (1986). *Profesionalni razvoj*. Zagreb: Školske novine.
31. Ministarstvo rada i mirovinskog sustava. (2015). *Strategija cjeloživotnog profesionalnog usmjeravanja i razvoja karijere u Republici Hrvatskoj 2016.-2020*. Zagreb: Ministarstvo rada i mirovinskoga sustava.
32. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2006). *Nastavni plan i program za osnovnu školu*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
33. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2008). *Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

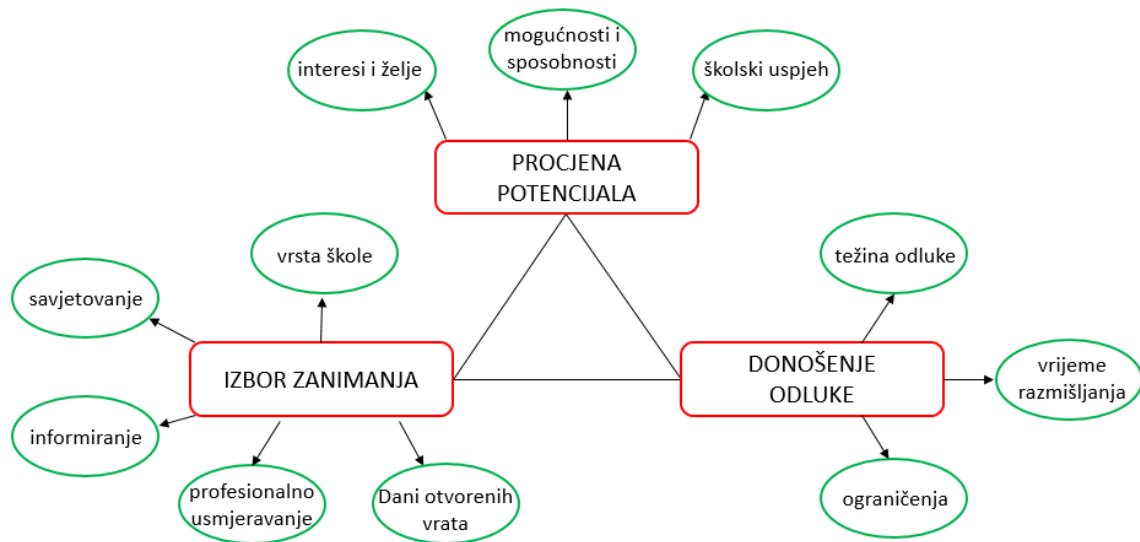
34. Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa. (2011). *Nacionalni okvirni kurikulum za predškolski odgoj i obrazovanje te opće obvezno i srednjoškolsko obrazovanje*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.
35. Mrčela, A. (2020). Utjecaj socioekonomskog statusa roditelja na obrazovne aspiracije studenata. *Diplomski rad*. Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.
36. Nacionalna skupina za unapređenje socijalne dimenzije. (2016). *Podzastupljene i ranjive skupine u visokom obrazovanju u Republici Hrvatskoj*. Zagreb: Ministarstvo znanosti i obrazovanja.
37. OECD. (2004). *Career Guidance: A Handbook for Policy Makers*. Pariz: OECD Publishing. Preuzeto 22. 06. 2022. iz <http://www.oecd.org/dataoecd/53/53/34060761.pdf>
38. Pašalić Krešo, A. (2012). *Koordinate obiteljskog odgoja*. Sarajevo: Univerzitet u Sarajevu, Filozofski fakultet.
39. Pavić, Ž. (2015). Obrazovne nejednakosti u Hrvatskoj: trenutačno stanje i pravci budućih istraživanja. U Ž. Pavić, I. Žužul, T. Živić, I. Bestvina Bukvić, L. Ljubić, Z. Kramarić, . . . I. Blazsetin, *Znanstvene, kulturne, obrazovne i umjetničke politike – europski realiteti (200. obljetnica rođenja Josipa Jurja Strossmayera)* (str. 370-381). Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Odijel za kulturologiju.
40. Pažin-Ilakovac, R. (2015). Od savjetodavnog rada do pedagoškog savjetovanja u školi. *Magistra Iadertina*, 10(1), 49-63. Preuzeto 07. 07. 2022. iz <https://hrcak.srce.hr/154214>
41. Perić, A. (2003). Profesionalna orijetacija - prilog evaluaciji. *Diplomski rad*. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
42. Perin, V. (2009). Cjeloživotno profesionalno usmjeravanje u funkciji zapošljivosti pojedinca u suvremenom društvu. *Acta Iadertina*, 6(1), 131-142. Preuzeto 28. 06. 2022. iz <https://hrcak.srce.hr/190074>
43. Perin, V. (2012). Profesionalno usmjeravanje – uloga i odgovornost škole. *Školski vjesnik*, 61(4), 511-524. Preuzeto 06. 07. 2022 iz <https://hrcak.srce.hr/94784>
44. Perin, V. i Drobac, I. (10. studeni 2010). Profesionalno usmjeravanje kao pedagoška zadaća škole. *Acta Iadertina*, str. 59-78.

45. Perry, N. i van Zandt, Z. (1999). *Razmisli o budućnosti. Školski program profesionalnog razvoja za osnovne škole*. Zagreb: Društvo za istraživanje i razvoj ljudskih potencijala Razbor.
46. Petani, R., Iveljić, A. M. i Sikirić, P. (2020). Profesionalna orijentacija kao dio poslova stručnog suradnika pedagoga. *Acta Iadertina*, 17(2), 119-148. Preuzeto 28. 06. 2022. iz <https://hrcak.srce.hr/252880>
47. Pombeni, M. L. (2007). *Metodologie per lo sviluppo delle competenze orientative. Il contributo della scuola nel processo di orientamento*. Bologna: Università di Bologna .
48. Puzić, S., Doolan, K. i Dolenc, D. (2006). Socijalna dimenzija "Bolonjskog procesa" i (ne)jednakost šansi za visoko obrazovanje: neka hrvatska iskustva. *Sociologija i prostor*, 44((172/173 (2/3))), 243-260. Preuzeto 05. 07. 2022. iz <https://hrcak.srce.hr/93828>
49. Raković, M. (2015). Uloga pedagoga u profesionalnoj orijentaciji učenika i njihovo zadovoljstvo izborom studija. *Diplomski rad*. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera, Filozofski fakultet.
50. Rečić, M. (2003). *Obitelj i školski uspjeh učenika*. Đakovo: "Tempo" d.o.o.
51. Schulenberg, J. E., Vondracek, F. W. i Crouter, A. C. (1984). The Influence of the Family on Vocational Development. *Journal of Marriage and Family*, 46(1), 129-143. Preuzeto 06. 07. 2022. iz <https://www.jstor.org/stable/351871>
52. Strugar, V. i Čorak, T. (2016). *Odgojem do profesionalne zrelosti*. Zagreb: Alfa.
53. Šabić, J., Matić Bojić, J. i Marušić, I. (2020). Gimnazija ili četverogodišnja strukovna škola? Osobne i socijalne odrednice odabira vrste srednjoškolskog obrazovanja. *Revija za sociologiju*, 50 (2), 139-159.
54. Šćukanec, N., Sinković, M., Bilić, R., Doolan, K. i Cvitan, M. (2015). *Socijalni i ekonomski uvjeti studentskog života u Hrvatskoj: Nacionalno izvješće istraživanja EUROSTUDENT za Hrvatsku za 2014*. Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.
55. Šverko, B. (2012). *Ljudski potencijali: Usmjeravanje, odabir i osposobljavanje*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.

56. Taormina, R. J. i Gao, J. H. (2013). Maslow and the Motivation Hierarchy: Measuring Satisfaction of the Needs. *The American Journal of Psychology*, 126(2), 155-177. Dohvaćeno iz <https://www.jstor.org/stable/10.5406/amerjpsyc.126.2.0155>
57. Vizek Vidović, V. (2016). Uloga škola u cjeloživotnom profesionalnom razvoju. U Agencija za mobilnost i programe Europske unije, *Uvod u profesionalno usmjeravanje* (str. 12-16). Zagreb: Agencija za mobilnost i programe Europske unije.
58. Vizek Vidović, V., Seršić, D. M., Žanetić, L. i Savić, A. (2016). *Profesionalni razvoj u Osnovnoj školi: Priručnik za učitelje i stručne suradnike*. Požega: Hrvatski zavod za zapošljavanje.
59. Vlada Republike Hrvatske. (2016). *Odluka o donošenju Programa razvoja sustava strukovnog obrazovanja 2016.-2020*. Zagreb: Narodne novine, br. 150/2011 i 119/2014.
60. Vuković, N. (2011). Izazovi školskom pedagogu. *Napredak*, 152(3-4), 551-568. Preuzeto 07. 07. 2022. iz <https://hrcak.srce.hr/82792>
61. Žentil Barić, Ž. (2016). Primjena intervjua kao istraživačke metode u knjižničarstvu. *Diplomski rad*. Zadar: Sveučilište u Zadru, Odjel za informacijske znanosti

Popis priloga

Slikovni priloz

Slika 1. Teme i pod teme u istraživanju (Braun i Clarke, 2006; Holton, 1973)

Prilog 1.

Informirani pristanak za sudjelovanje u intervjuu u sklopu kvalitativnog istraživanja o Profesionalnom usmjeravanju u obitelji

Poštovani,

Zovem se Ivana Božulić, studentica sam diplomskog studija Pedagogije i Povijesti umjetnosti na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Splitu. Ovo istraživanje provodim za potrebe izrade svog diplomskog rada na temu „Profesionalno usmjeravanje u obitelji“, pod vodstvom mentorice doc. dr. sc. Anite Mandarić Vukušić. S obzirom na to da ne postoje detaljnija kvalitativna istraživanja na ovu temu, pojavio se interes, ali i potreba za provođenjem istog. Svi prikupljeni podaci koristit će se isključivo u svrhu izrade diplomskog rada. Sudjelovanje u istraživanju u potpunosti je dobrovoljno i u svakom trenutku imate pravo odbiti odgovoriti na pitanja na koja ne želite, bez navođenja razloga odbijanja, ili u potpunosti prekinuti Vaše sudjelovanje. Predviđeno trajanje intervjuja je pola sata ili do zasićenja teme.

Za svrhu izrade rada i bolje interpretacije rezultata, u istraživanju će biti bilježeni i/ili snimani, a zatim transkribirani Vaši demografski podaci i odgovori. U svrhu raspoznavanja biti ćete vođeni pod kodom te je zagarantirana Vaša anonimnost. Podaci će biti prikupljeni u skladu s Općom uredbom o zaštiti podataka (Uredba (EU) 2016/679) i čuvani na sigurnom mjestu. Nitko neće imati pristup informacijama podijeljenim u intervjuu osim same ispitivačice. Čuvati će se povjerljivost informacija te se iste neće spominjati nakon završetka intervjuja.

Pristajete li na sudjelovanje u istraživanju, tonski zapis intervjuja i pohranu Vaših odgovora?

Hvala Vam na sudjelovanju i utrošenom vremenu za istraživanje.

Ukoliko budete zainteresirani za rezultate ovog istraživanja ili pak imate određene nedoumice, moj kontakt je: ibozulic@ffst.hr

Prilog 2.

Pitanja za intervju učenika:

Uskoro se približava vrijeme kada trebaš izabrati zanimanje i školu za nastavak školovanja. Kako bi tvoj izbor zanimanja bio pravilan potrebno je da na vrijeme razmisliš o tome što te privlači, što te veseli i kakve su tvoje sposobnosti.

Pomoću ovog intervjuja želim prikupiti podatke o tvojim stavovima i razmišljanjima o profesionalnom usmjeravanju i uslugama koje ono podrazumijeva te saznati tvoje planove i želje za zanimanjem kako bi ti, ako to bude potrebno, lakše pomogla pri njihovom ostvarivanju. Zato te molim da na pitanja odgovaraš promišljeno i iskreno.

Za početak ću zabilježiti temeljne demografske podatke o tebi.

Molim reci mi svoj spol?

Dob?

Mjesto prebivališta?

Mjesto boravišta?

Razred?

Naziv osnovne škole?

A) PROCJENA POTENCIJALA

1. Na kojim područjima misliš da bi dobro uspio/uspjela?

2. Misliš li da bi dobro uspio/uspjela:

- a) gdje treba biti dobar crtač
- b) gdje je potrebno dobro pamćenje
- c) gdje treba imati smisla za glazbu
- d) gdje treba znati dobro računati
- e) gdje se posao obavlja u prirodi
- f) gdje treba govoriti strane jezike
- g) gdje treba imati spretne ruke
- h) gdje je potrebno imati smisla za pismeno izražavanje
- i) gdje treba imati smisla za trgovinu
- j) gdje je potreban smisao za tehniku
- k) gdje je potrebna velika preciznost/točnost
- l) gdje treba savladati velike tjelesne napore
- m) gdje treba imati smisla za poučavanje
- n) gdje je potreban smisao za oblikovanje
- o) gdje treba nastupati pred ljudima
- p) gdje treba istraživati i praviti pokuse
- q) gdje je potrebno imati mnogo strpljenja s ljudima

3. Čime se najradije baviš u svoje slobodno vrijeme?
4. Koji su ti najdraži predmeti u školi?
5. Nabroji mi nekoliko zanimanja koje te privlače.
6. S kojim si uspjehom završio/la I., II., III., IV., V., VI., VII. i VIII. razred?

B) IZBOR ZANIMANJA

7. Što namjeravaš upisati nakon završetka osnovne škole?
8. Jesi li se i s kim do sada posavjetovao/la o izboru zanimanja?
9. Na koji si način dobio/la informacije o zanimanju koje te najviše privlači?
10. Želiš li koristiti usluge savjetnika za profesionalno usmjeravanje?

C) DONOŠENJE ODLUKE

11. Koja je težina tvoje odluke o izboru zanimanja?
12. Je li te nešto sprječava da izabereš željeno zanimanje?
13. Koliko dugo razmišljaš o tom zanimanju?
14. Došli smo do kraja. Ima li još nešto što ti je ostalo nedorečeno ili bi želio/željela dodati? Želiš li mene nešto pitati?

Hvala na sudjelovanju!

Prilog 3.

Pitanja za intervju roditelja:

Uskoro se približava vrijeme kada Vaše dijete treba izabrati zanimanje i školu za nastavak školovanja. Kako bi njegov izbor zanimanja bio pravilan potrebno je da na vrijeme razmisli o tome što ga privlači, što ga veseli i kakve su njegove sposobnosti.

Pomoću ovog intervjua želim prikupiti podatke o Vašim stavovima i razmišljanjima o profesionalnom usmjeravanju i uslugama koje ono podrazumijeva te saznati planove Vašeg djeteta i želje za zanimanjem kako bi mu, ako to bude potrebno, lakše pomogla pri njihovom ostvarivanju. Zato Vas molim da na pitanja odgovarate promišljeno i iskreno.

Za početak ću zabilježiti temeljne demografske podatke o Vama.

Molim reci mi Vaš spol?

Dob?

Mjesto prebivališta?

Mjesto boravišta?

Razred koji pohađa Vaše dijete?

Naziv osnovne škole koju pohađa Vaše dijete?

A) PROCJENA POTENCIJALA

1. Na kojim područjima mislite da bi Vaše dijete dobro uspjelo?

2. Mislite li da bi Vaše dijete dobro uspjelo:

- a) gdje treba biti dobar crtač
- b) gdje je potrebno dobro pamćenje
- c) gdje treba imati smisla za glazbu
- d) gdje treba znati dobro računati
- e) gdje se posao obavlja u prirodi
- f) gdje treba govoriti strane jezike
- g) gdje treba imati spretne ruke
- h) gdje je potrebno imati smisla za pismeno izražavanje
- i) gdje treba imati smisla za trgovinu
- j) gdje je potreban smisao za tehniku
- k) gdje je potrebna velika preciznost/točnost
- l) gdje treba savladati velike tjelesne napore
- m) gdje treba imati smisla za poučavanje
- n) gdje je potreban smisao za oblikovanje
- o) gdje treba nastupati pred ljudima
- p) gdje treba istraživati i praviti pokuse
- q) gdje je potrebno imati mnogo strpljenja s ljudima

3. Čime se Vaše dijete najradije bavi u svoje slobodno vrijeme?
4. Koji su Vašem djetetu najdraži predmeti u školi?
5. Nabrojite nekoliko zanimanja koje privlače Vaše dijete.
6. S kojim je uspjehom Vaše dijete završilo I., II., III., IV., V., VI., VII. i VIII razred?

B) IZBOR ZANIMANJA

7. Što Vaše dijete namjerava upisati nakon završetka osnovne škole?
8. Je li se i s kim Vaše dijete do sada posavjetovalo o izboru zanimanja?
9. Na koji je način Vaše dijete dobilo informacije o zanimanju koje ga najviše privlači?
10. Želi li Vaše dijete koristiti usluge savjetnika za profesionalno usmjeravanje?

C) DONOŠENJE ODLUKE

11. Koja je težina odluke Vašeg djeteta o izboru zanimanja?
12. Je li Vaše dijete nešto sprječava da izabere željeno zanimanje?
13. Koliko dugo Vaše dijete razmišlja o tom zanimanju?
14. Došli smo do kraja. Imate li još nešto što Vam je ostalo nedorečeno ili bi željeli dodati? Želite li mene nešto pitati?

Hvala na sudjelovanju!

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ivana Božulić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Pedagogije i Povijesti umjetnosti, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i literatura. Izjavljujem da ni jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, stoga ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 19. rujna 2022.

Potpis *Ivana Božulić*

IZJAVA O POHRANI ZAVRŠNOGA/DIPLOMSKOGA RADA U DIGITALNI
REPOZITORIJ FILOZOFSKOGA FAKULTETA U SPLITU

STUDENT/ICA	Ivana Božulić
NASLOV RADA	Profesionalno usmjeravanje u obitelji
VRSTA RADA	Diplomski rad
ZNANSTVENO PODRUČJE	Društvene znanosti
ZNANSTVENO POLJE	Pedagogija
MENTOR/ICA (ime, prezime, zvanje)	Anita Mandarić Vukušić, doc. dr. sc.
KOMENTORICA	
ČLANOVI POVJERENSTVA (ime, prezime, zvanje)	1. Tonča Jukić, izv. prof. dr. sc. 2. Ines Blažević, doc. dr. sc. 3. Anita Mandarić Vukušić, doc. dr. sc.

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanoga završnoga diplomskoga rada (zaokružiti odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice potpuno odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude (zaokružiti odgovarajuće):

- a) u otvorenom pristupu
- b) rad dostupan studentima i djelatnicima FFST-a
- c) rad dostupan široj javnosti, ali nakon proteka 6/12/24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci)

U slučaju potrebe dodatnoga ograničavanja pristupa Vašemu ocjenskomu radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnomu tijelu u ustanovi.

Split, 19.09.2022.

mjesto, datum

potpis studenta/ice